कविकल्पद्रुमः।

महामहोपाध्याय श्रीवोपदेव गोस्वामी

विरचितोधातुग्रन्थः

परिभाषाटीका समेतः

गवर्णमेण्ट संस्कृत विद्यालयाध्यापक

श्रीतारानाथ तर्कवाचस्पति भट्टाचार्य्येण

संस्कृतः।

KAVIKALPADRUMA

By

Vopadeva Goswami

Edited by

TARANAT'IA TARKAVACHASPATI.

PROFESSOR OF GRAMMAR GOOT: SANSCRIT COLLEGE.

CALCATTA.

Printed at the Ganesha Press.

1872.

कविकल्पद्रुमः ।

शब्दाकरकरग्राममर्थमण्डलमण्डलम् ।
ज्ञानात्मानमनाद्यन्तमादित्यं तमुपास्महे ॥

श्रीवोपदेवो धातुपाठं चिकीर्षुः प्रारिप्सितसमाप्तये शिष्टाचारप्राप्तं मङ्गलमाचरति शब्दाकरेत्यादि । तं प्रसिद्धमादित्यम् उपास्महे सेवामहे वयमितिशेषः । तच्छब्दोऽत्र प्रसिद्धार्थकत्वात् यच्छब्दं नापेक्षते तथाच "त केशपाशं प्रसमीक्ष्य कुर्युः बालप्रियत्वं शिथिलं चमर्य्यः" इति कालिदासः । ग्रन्थोत्कर्षख्यापनायादित्यस्य ग्रन्थस्वरूपतां प्रतिपादयन् विशेषणान्याह शब्दाकरेत्यादि । शब्दानामाकरा उत्पत्तिस्थानानि धातव इति यावत् त एव करग्रामः किरणसमूहो यस्य तम् अर्थानां मण्डलं समूहो मण्डलं यस्य तम् । तथाच "स्यान्मण्डलं द्वादशराजके च देशे समूहेऽपि च चक्रवाड़े" इति विश्वप्रकाशः । ज्ञानमात्मा यस्य तं न विद्येते आद्यन्तौ यस्य तं नित्यमित्यर्थः । पक्षे तं प्रसिद्धं पूर्व्वतरधातुग्रन्थम् उपास्महे आदित्यं सूर्य्यमिव इति लुप्तोपमा । "अयमुदयति मुद्राभञ्जनः पद्मिनीनां" इत्यादिवदसाधारणविशेषणैर्विशेष्योपस्थिति र्भवतीति तादृशविशेषणान्याह शब्दाकरेत्यादि । शब्दाकराः करग्राम इव यस्य तम् अर्थमण्डलं मण्डलमिव यस्य तम्

उभयत्र लुप्तोपमा। ज्ञानात्मानमिति ज्ञायते अनेनेति ज्ञानं ज्ञानसाधनं तदेव आत्मा यस्य तम् अनाद्यन्तमिति वेदाङ्गत्वान्नित्यमित्यर्थः।

इन्द्रश्चन्द्रः काशकृत्स्नापिशली शाकटायनः।
पाणिन्यमरजैनेन्द्रा जयन्त्यष्टादिशाब्दिकाः॥

सर्व्वेषां प्रवृत्त्यर्थम् आदिशाब्दिकानां मतमालोक्य क्रियत, इति वक्तव्ये आदौ जयशब्दपूर्व्वकं तन्नामानि संगृह्णाति "जेस्तुवन्वोस्तिवन्तौ" इतिवक्तव्यादन्तुस्थाने अन्तिः जययुक्ताभवन्तु इत्यर्थः।

मतानि तेषामालोक्य सर्व्वसाधारणः स्फुटः।
धातुपाठः स्वराद्याद्यक्रमादन्तादिमक्रमः।
कविकल्पद्रुमो नाम पद्यैर्निष्पाद्यतेऽत्र च।
धातवः पठिताः पाठसूत्रलोकागमस्थिताः।

अथ ग्रन्थस्वरूपं निरूपयति मतानीति। तेषामष्टानां मतानि ग्रन्थानालोक्य पद्यैः श्लोकैः कविकल्पद्रुमोनाम धातुपाठो निष्पाद्यते क्रियते मयेति यावत्। सर्व्वेषां प्रवृत्तये विशेषणान्याह सर्व्वसाधारण इत्यादि। सर्व्वेषां साधारणः समानः सर्व्वसम्मतत्वात्। सर्व्वशब्दस्त्विह बहुवादिपरः तेन क्षज क्षतावित्यादीनां केनचिदमन्यमानानामपि बहुवादिसम्मतत्वादिहोपन्यासः कुङ् गत्यामित्यादीनाञ्च केनचिन्मन्यमानानामपि बहु वाद्यसम्मतत्वाद्वर्ज्जनमिति। स्फुटोव्यक्तः। धातवः पठ्यन्तेऽस्मिन्निति धातु-

पाठे ग्रन्थः। अत् आद्योयेषां ते अदाद्याः ते आद्या यस्मिन् सोऽदाद्याद्यः सचासौ क्रमश्चेति अदाद्याद्यक्रमः सुष्ठु अदाद्याद्यक्रमो यस्मिन् स स्वदाद्याद्यक्रमः। अत् अन्तो येषां ते अदन्ताः ते आदिमा यस्मिन् सोऽदन्तादिमः अदन्तादिमःक्रमो यस्मिन् धातुपाठे स तथा पश्चात् कर्म्मधारयः। अकाराद्यादिधातुक्रमेणाकारान्तादिधातवो वक्तव्या इत्यर्थः। अत्रापि सुशब्दोपादानात् सजातीयमध्ये विजातीयो न पाठाद्वयधिकश्चागमलमिह बोध्यं। यत्तु "अथ क्लदषसङ्क चेति क्लदक्लिदिञङ् रुदि" इत्येतयोर्म्मध्ये कदादीनां पठनं तत् क्लदि तु रोदने आह्वाने इत्यस्मादादौ "क्लदिञङ् रुदीति" पृथग्वाक्यगौरवभयात्। एवं "स्तृन्ञस्तृताविति स्तृस्तृन् प्रीतिरक्षाप्राणने" इत्येतयोर्म्मध्ये स्त्रादीनां पाठे ऽपि बोध्यम्। कवीनां परस्मैपदादिप्रमाणलिप्सूनां तत्तद्दातृत्वेन कल्पद्रुम इवेति कविकल्पद्रुमः। नामेत्यव्ययम्। अभिधेयमाह अत्र चेति। अत्र ग्रन्थे पाठसूत्रलोकागमेषु स्थिताश्चतुर्विधा धातवः पठिताः पठितुमारब्धाः आदिकर्म्मणि क्तः साङ्गोपाङ्गैर्विद्योदिता इत्यमरोक्तवत्। पाठस्थिताः पूर्व्वाचार्य्याणां धातुपाठेषु स्थिताः भवतिपचतीत्यादयः। सूत्रस्थिता धातुपाठेषु न दृष्टाः स्तम्भोतिस्कम्भोतीत्यादयः। लोकस्थिता धातुपाठेषु सूत्रेषु च न दृष्टा महाकविप्रयोगेषुदृष्टाः प्रेङ्खोलयत्यान्दोलयतीत्यादयः। आगमस्थिता भाषाविषयेषु

धातुपाठसूत्रलोकेषु न दृष्टा वेदेष्वेव प्रयुक्ता जगाति चकेतीत्यादयः ।

पदानिड्वेड्विकरणाद्यनुबन्धगणोदितम् ।
कर्म्मोच्चारणमात्रेण स्पष्टमत्रानुबन्धतः ।

प्रयोजनमाह पदेति । पदे परस्मैपदात्मनेपदे । अनिट् इमोऽभावः । वेट् इमोविकल्पः । विकरणाः शप्श्नादयः । आदिशब्दात् यजादिस्वादीनां ग्रहणम् अनुबन्धाश्च गणाश्च तैरुदितम् अनुबन्धगणोदितम् । अत्र ग्रन्थे अनुबन्धोदितं पदानिड्वेड्विकरणादि कर्म्म अनुबन्धतः स्पष्टं गणोदितं कर्म्म उच्चारणमात्रेण गणोच्चारणमात्रेण स्पष्टमिति व्युत्क्रमेणान्वयः । यथा श्रीगम्लृ गत्यामित्यत्र इमोऽभावः टाां ङप्रत्ययश्चानुबन्धोदितः । स्वादित्वं परस्मैपदञ्च विशेषविधानाभावात् गणोदितमिति ।

परोऽनुबन्धः पूर्व्वेषामेकवाक्यस्थधातुषु ।
नाम्रेड़ितानुबन्धेषु न परेषाञ्च मध्यमः ।

अथ परिभाषा भाष्यते परइति । वाक्यमर्थकथनपर्य्यन्तम्, एकवाक्यस्थितधातुषु परः परधातुपरस्थोऽनुबन्धः पूर्व्वतरेण सम्बन्धाभावेऽपि पूर्व्वेषां सर्व्वेषामित्यर्थः । यथा टीक टिकटीकत्रीकतिलृङ गत्यामित्यत्र ऋकारङकारौ सर्व्वेषामिति । "आम्रेड़ितं द्विस्त्रिरुक्त" मित्यमरः । पुनरुक्तैकानुबन्धेषु धातुषु नेयं व्यवस्था । तथाच मृषत्क मृष तञ् चान्तावित्यत्र तकारस्य पुनरुक्तत्वात् ञकारो न पूर्वस्य । न परेषाञ्च

मध्यमः । मध्यमो धातुद्वयमध्यवर्त्ती अनुबन्धो द्वाभ्यां सम्ब-न्धोऽपि न परस्य यथा कृपतृक रूपतञ्चान्ताविल्यत्र ककारो न परस्य ।

अत्राकारः सुखार्थोऽग्रानिष्ठाभावादिकर्म्मवेट् ।
इर्नुम्वानोरनिड्निष्ठ, उः क्त्वावेडूस्तु वेट्क्त, ऋः ।
चव्यक्तम्रोऽथ क्त्वौ, ल्टरङ्वानिर्वाय एः सिचि ।
अवृद्धिरैयेंजादिः स्यादोर्निष्ठातन, औरनिट् ।
कथुरादिः, त्रिस्त वा मः क्वादि, गिः श्वादिरप्यदूः ।
स ल्वादि, वौ रुहादि, ङस्तङ्वान् कर्त्तरि, आत्मने ।
जोज्वलाद्यो, जिरद्यत, टुः साथु, डुं खिलज्युतः ।
णः फणादि, स्तस्वरन्तो, दस्तजादि, भुधादिताः ।
नः खादिः, पोषुषादि, भः ग्लादि, र्मोणि ..फलौः ।
दीर्घोजा, णिचि ह्रस्वो, रिर्दी, दिवाद्योयादादिकः ।
लुः स्वपादिच, लिर्द्धादिर्यौ ब्रतादिः, म् तुदादिकः ।
शिः कुटादिश्च, ष् ल्वङ्वान्, जोजवादो, ए वेदिकः ।

अनुबन्धफलान्याह । अत्राकारः सुखार्थः अत्र अनुबन्धेषु मध्ये अकारः सुखार्थः सुखोच्चारणार्थः । यथा .. नङ्कवा नामनद्धत्वादो । अथ आ निष्ठाभावादिकर्म्मवेट् आ आकारानुबन्धो धातुरपशरात् एवकिमातरादो ..बोध्यम् । निष्ठा क्तक्तवतू, निष्ठाया वाच्यत्वेन सम्बन्धिनो ये भावादि-कर्म्मणी तयोः स्थाने वा इट् वक्ताद् त तया ः आकारेतो-धातोर्भावे आदिकर्म्मणि च विहितयोः क्तक्त..तेरिम् वा

इत्यर्थः यथा इर्भिद्यांस्नेहे "भावादिढे वेति मिन्नं मेदितं तेन" प्रमिन्नः प्रमेदितः सः। भावादिकर्म्मभ्यामन्यत्र क्तक्तवन्तोरिम् नेति शेषः, यथा आदितइति मिन्नः मिन्नवान्। इःगुणान् यथा वदिङ् तुल्यभिप्रादयोः "अतएवेदितोनुण्" वन्यते विष्णुः। नकारमध्यपाठेनैवेष्टसिद्धौ इदनुबन्धकरणम् अगुणे नलोपनिषेधार्थम्। ईरनिड्निष्ठः "दीपीङच्च दीपने" "नेम्डीश्वीति" दीप्तः दीप्तवान्। उः क्त्वावेट् "चमु मक्षे" "पुक्तिश्रुदितइति" चमित्वा चान्त्वा। ऊस्तु वेट्कः सामान्यविधिना यस्य स्थाने इम् विहितः ऊदितः परस्य तस्य इम्वा। सिधू शिवे शास्त्रे "वेमूदिति" असेधीत् असैत्सीत्। ऋश्चङ्यह्रस्वः। चङि ञेः परेऽङि नास्ति ह्रस्वो दस्य सोऽह्रस्वः। ढौकृङ् गत्यां "आङ्ग्रङः स्व" इत्यत्र ऋदिद्वर्जनात् अडुढौकत्। अथ ऋर्त्री। चङि अह्रस्व इत्यनुवर्त्तते कण् आर्त्तस्वरे आजम्भाशेति अचीकणत् अचकणत्। येषां सप्तमस्वरानुबन्धः केचित् पठन्ति केचिन्न पठन्ति च तेषां ह्रस्वत्वे कल्पज्ञापनार्थोऽयमनुबन्धः। लृरङ्वान् औगमॢ गत्यां "शालृदिद्दादिति" अगमत्। इर्वा अङ्वानित्यनुवर्तते च्युतिर क्षरणे "इरितस्तु वेति" अच्युतत् अच्योतीत्। अथ एः सिचि अवृद्धिः। सिचि ञ्यां विहिते सौ कटे व्रतौ वृषि हसादेःसेमइत्यत्र एदिद्वर्जनात् अकटीत्। ऐर्यजादिः स्यात् यजेञ "व्यथग्रहेति" इयाज गङ्गपाद्योरिति इज्या। ओर्निष्ठातनः निष्ठायास्तो नोऽनन्तात्स नि-

ष्ठातनः रुजो शौ भङ्गे "सूल्वाद्योरिति" रुग्णः रुग्णवान्। "औरनिट् मस्जोश्ट्टौ" वमोरस्येत्यत्र औदिद्वर्जनात् अमाङ्क्षीत्। कश्चुरादिः। गणत्क संख्याने "चुर्ब्बोः ञिरिति" गणयति। किन्तु वा चुरादिर्वा पक्षे गणान्तरनियमाभावात्सामान्यगणोभ्वादिरित्यर्थः युजकि संयमे योजयति योजति। चुर्ब्बोञिर्वा इत्यत्र वा शब्दस्य व्यवस्थावाचित्वात् चुरादेर्ञिर्नित्यः चुराद्यन्तर्गणात् युजादेस्तु वा इति। यत्तु चुरधातोरपि किकारानुबन्धत्वं मुग्धबोधे चोरयति चोरतीत्युदाहरणञ्च तत्कदाचित् चुरादेरनित्यत्वज्ञापनार्थम् अतएव काव्यकामधेनौ अकिक् लक्षणोत्यत्र स्फुटीकृतमिदं वोपदेवेन। गः क्र्यादिः, डुक्रीञग द्रव्यपर्य्यये "दिन्नसुतुदेति" क्रीणाति। गिः प्वादिरपि। अपिशब्दात् क्र्यादिश्च पूञगि शोधे "प्वादेः स्व" इति पुनाति। अपूः स ल्वादिः। पूवर्जितः स प्वादिर्ल्वादिश्च स्यात्। लूञ गि छिदि लुनाति। "सूल्वाद्योरिति" लूनः लूनवान्। "क्तुट्ट्येति" लूनिः। घोरुदादिः। रुविर रुद रोदे "रुद्गोऽ योहस्नेति" रोदिति। "रुदाद्यस्तोति" अरोदीत्। ङस्तङ्वान् कर्त्तरि, कर्त्तरि वाच्ये तङ्वान् आत्मनेपदी। एधङ् वृद्धौ "लक्षः-पमे" इति एधते। आत्मने। कर्त्तरि तङ्वानित्यनुवर्त्तते आत्मने आत्मार्थं फलवति कर्त्तर्य्यात्मनेपदीत्यर्थः अफलवति परस्मैपदीति भेदः। यजेञौ यजते यजमानः यजति याजकः। ञित्वाद्यवशात्पमे इत्यादिनोभयपदप्राप्तौ ञिम्नात्मपि[illegible]आ-

दिना नियम्यते नियमश्च फलवत्कर्त्तर्य्येवात्मनेपदमिति चेत्तर्हि अफलवत्कर्त्तर्य्यात्मनेपदनिषेधे फलवत्कर्त्तरि परस्मैपदापत्तिः। फलवत्कर्त्तर्य्यात्मनेपदमेवेति चेत् तर्हि फलवत्कर्त्तरि परस्मैपदनिषेधे अफलवत्कर्त्तर्य्यात्मनेपदापत्तिरित्युभयथैव व्याघातः। वस्तुतस्तु उभयपदप्राप्तौ व्यवस्थेयं फलवत्यात्मनेपदम् अफलवति परस्मैपदमिति। एतच्च पाणिनेरनुरोधात् तथाच वर्द्धमानः। इति लौकिकवाक्येषु व्यभिचारोऽतिपुष्कलः। वेदवाक्येषु यद्यस्ति नियमः केन धार्य्यते। विशेषः पाणिनेरिष्टः सामान्यं सर्व्ववर्म्मणः। सामान्यमनुगृह्णाति तत्राचार्य्यपरम्परेति। एतेन "अकरोदचिरेश्वरः क्षितौ द्विषदारम्भफलानि भस्मसात्" इति रघुः। "तनोति शुभ्रं गुणसम्पदा यशः" इत्यादौ फलवत्कर्त्तरि परस्मैपदम्। "फलं विश्वोपकाराय धत्ते पर्व्वणि पर्व्वणीति"। "वानरयमनोद्घाटनं कुर्वते ये"। ये सूर्यरश्मयः। एवमादावफलवत्कर्त्तर्य्यात्मनेपदमिति। पुरादिषु स्वार्थे [illegible]णकारेण ञित्त्वेऽप्युभयपदं न स्यात् अन्यथा स्तन-[illegible] इत्यादिर्ञानुबन्धोऽफला स्यात्। अस्तु धातु-सामान्य[illegible] इत्युभयपदोदाहरणं [illegible]आत्मनेपदस्य समाधानार्थम्। यथा नैषधे। "नालोकते यथेदानीं [illegible] तेन तर्क्ये" इति। अत्र केचित्तु "आत्मनेपदमिच्छन्ति परस्मैपदिनां क्वचि" दिति व्याकरणमभ्यन्ते। [illegible]। ज्वल जल

चलत्विषो: "टूनीभूज्ज्वलाद्येति" णः ज्वाल: पक्षे पचादित्वा-दन् ज्वलः। एवं कुच क्रोधपर्कीकौटिल्यलेखने टूनी भूज्व-लेति णः कोच: पक्षे इगूट्ज्ञाप्रीति कः कुच:। ञि: अद्यक्त: अद्य वर्त्तमाने क्तोयस्मात् सोऽद्यक्त:। ञिष्ठा स्थाने "ञार्चैच्छार्थेति" स्थितोञिष्णुस्तिष्ठतीत्यर्थ:। टुः साथु:। ऋटुङ वेप चले "टुितोऽथरिति" वेपथु:। डुस्त्रिमग्युत:। इञदुङ कृतौ "डुितस्त्रज्ञ" इति त्रिमक् कृत्रिमम्। णः फणादिः फणण निस्नेहे "टूफलेति" फेणतु: पफणतु: फेणिथ पफणिथ। तस्वदन्तः। अदन्तानां पृथग्वर्गविधानेनैव ज्ञाने सिद्धे तानुबन्धोऽङ्गादीनां कान्तत्वादिभ्रमनिरासार्थ:। दस्त-नादिः। तनुदञ विस्तृतौ। "तन्भ्यः श्नुविति" तनोति। "सेर्लुक् तथासोरिति" अतत अतनिष्ट अतथा: अतनिष्ठा:। "वनतनाद्यनिमामिति" प्रतत्य। ध् रुधादिकः। रुधिर्धौञि आवृतौ "दिवसुतुदेति" रुणद्धि। नः स्वादिः। षुञ् सन्धा क्लेदपीडमन्थे "दिवसुतुदेति" सुनोति। पोमुचादिः मुच लृश-पञो मोचे "नुग्रधोमुचामिति" मुञ्चति। भ शमादि: शमुभिअ् शमे "यन्योश्मादीति" शाम्यति। मोणिचौस-मोर्दीर्घो वा। घटष्ङम चेष्टे "ञोस्ममोस्तुर्घश्चेति" अघटि अघाटि घटम्घट घाटंघाटम्। णिचि ह्रस्व: मोऽनुवर्त्तते णिचि ञो ह्रस्वोह्रस्ववान्। "वटादिजनोति" वटयति। मिर्वा। णिचि ह्रस्व इत्यनुवर्त्तते। फणमिण गतौ 'वा शमेति' फणयति फाणयति। दिवाद्योय: दिव्यु जिगोपादौ "दिव-

सुतुदेति दीव्यति। ल् अदादिकः। अदलोभक्षणे "लुगद्भ्योऽपः" अत्ति। लुः स्वपादिश्च चकाराददादिश्च स्वमते स्वपादेः प्रयोजनं नास्ति। दरिद्रतीत्यादौ स्वपादित्वादजादौ सार्व्वधातुके आद्याक्षरस्य उदात्तस्वरत्वम्भवति आद्युदात्तत्वमिति वोपदेवः। लिर्ह्वादिः। ह्वादेरदाद्यन्तर्गणत्वेन स्व्यातव्यादददादित्वसूचकानुबन्धोन क्वतः। अथवा लुः स्वपा दिश्च ह्वादिरित्येकं वाक्यम्। लु लि इत्युभयानुबन्धौ धातू क्रमात् स्वपादिह्वादी स्तः काकाक्षिगोलकन्यायेन चकारस्योभयसम्बन्धाददादी च इत्यर्थः। ह्वादिः पृथग्गणइत्येके अतएव पठन्ति च।

"भ्वाद्यदादी जुहोत्यादिर्द्दिवादिस्वादि रेव च। तुदादिश्च रुधादिश्च तनक्र्यादिचुरादयइति"। हुलि होमेऽदने "ह्वादेरे हिः" जुहोति। वीह्वतादिः। वृत ङुव ल्ह वर्त्तने "वृद्भ्योनेस्यइति" तेनैव परस्मैपदे वर्त्स्यति विवृत्सति आत्मनेपदे तु वर्त्तिष्यते अन्यत्र विवृत्सा विवर्त्तिषा। शः तुदादिकः तुद ञोश व्यथे "दिवसुतुदेति" तुदति। शिः कुटादिश्च। चकारात्तुदादिश्च। "कुटां णुञ्जी ञ्णितीति" नियमात् कुट शि कौटिल्ये इत्यादीनाम् अकुटीदित्यादौ नगुणः। णू शि स्तवने इत्यादीनाम् अनुवीत इत्यादौ न वृद्धिः अगुणत्वादुव च। ष्क्रदङ्वान्। आख्यातिकस्याङोऽग्रासार्थं ङदिति विशेषणम्। स्वमते तूभयत्र ङ एव। डञो प पच पाके "भौपिचिन्तीति" पचा।

चीजचादिः। जच चलुप भच्चहासयोः "हिरत्ताजच्चेति हिसंज्ञायां। "ञिद्चोऽहेरिति" न नुण् जचत्, क्लीवे जस्शसोस्तु 'हेः शतुरिति। जचति जच्चन्ति। आख्याति- केऽन्तो "अन्तोऽहे" रिति जचति। "अनुस्सिहेरिति" अजचुः। र वैदिकः। वैदिकोवेदेष्वेव प्रयुक्तोन तु भाषाया- मित्यर्थः। गालिस्तुतौ जगाति।

धातवोहन्तिभासार्थाश्रकितोवा चुरादयः।

इत्यनुबन्धेन फलं निरूप्य अर्थेनैव प्रयोजनं प्रथयति धातवः इति। हन्त्यर्थाहिंसार्थाः हन्तेर्हिंसार्थएव प्रसिद्ध- त्वात्। भासार्थादीप्त्यर्थाः। घटि क्लपि द्युताविव्यच द्युत्यर्थत्वेऽपि किकरणमर्थान्तरार्थमिति वोपदेवस्वरसात्। हन्त्यर्था भासार्थाश्च ये धातवः तेऽकितोपि गणान्तर- पठिताश्चुरादयः स्युः। वाशब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् कदा- चिदन्येऽपि चुरादयः स्युरित्यर्थः। एवमेव धातुपारायण- क्रमदीश्वरौ। यथा हन्लौ गतौ बधे घातयति हन्तीत्यर्थः। शुभ उच्छ दीप्तौ शोभयति शोभतइत्यर्थः। अन्येषान्तु "इन्द्रियादेरसामर्थ्यं वच्यमाणमदीदिशत्," इति भट्टवार्त्ति- कम्। "दृष्टे सूर्य्ये पुनरपि भवान् वाहयेदध्वशेष" मिति कालिदासः। "कोकिलो विष्णुरूपेण राजकन्यामजीहरत्" इतिपञ्चतन्त्रम्। "दशवर्षसहस्राणि रामोराज्यमकारय- दिति," व्यासः।

क्रादिःक्रश्टृहष्ट्र प्रच्छो मुहद्रुह्ष्णुह नशष्णिहः।

मुहादिर्ङिद्धलन्तोऽनुदात्तेदॣङिद्द्युतादिकः ।

अथ स्वरूपेण फलं निरूपयति क्रादिरिति। कॄश विक्षेपे, गॄश निगरणे, दृङादरे, धृशङ्स्थितौ, प्रच्छौश ज्ञीप्सने इति पञ्च। फलन्तु एभ्यः सनइमि चिकरिषतीत्यादि। स्वमते "स्मिङ्पूङ्रन्जश्वित्यादिसूत्रे" एषां ग्रहणात् क्रादेः फलाभावः। मुहादिरिति। मुह्लॢञि वैचित्त्ये, द्रुह्लॢ जिघांसे, ष्णुह्लॢ उद्गारे, णश लॢय् नाशे, ष्णिह्लॢञि प्रीतौ। फलन्तु "मुहां घङ्वेति," मुक् मोग्धा। "होढो भाविति" मुट् मोढा इत्यादि। द्रुहस्तु घङोऽप्राप्तिपक्षे होढोभावित्यनेन ढएव न "तु द्रादेर्घ" इत्यनेन घः अन्यथा द्रादेर्घइत्यनेनैवेष्टसिद्धौ मुहादावस्य पाठो व्यर्थः स्यात्। ङिद्धलन्तोऽनुदात्तेत् ङानुबन्धोहलन्तोह्रसन्तोयोधातुः सोऽनुदात्तेत् अनुदात्तस्वरानुबन्धः परिभाषित इत्यर्थः। तेषां वेदेष्वेवोच्चारणभेदोऽस्तीति फलम्। आत्मनेपदञ्चेति केचित्। ॡङिद्द्युतादिकः इत्युभयानुबन्धो धातुर्द्युतादिः स्यात्। द्युॢ ङ द्युत्यां, "श्रास लिद्द्युदिति" परस्मैपदे अद्युतत्। लिदित्यनेनैवेष्टसिद्धौ द्युतादिपाठः प्राचामनुरोधात्।

श्रिश्विडीगोयुरुनुस्नु क्षुक्ष्णु हङ्वृञ्विवर्ज्जिताः ।
एकस्वरा आदिवर्णाद्दन्ता धातवोऽनिटः ।

इतिपरिभाषा ।

ट्वायोश्वौर्गतिवृद्ध्योः, श्रिञ सेवने, ओ डीङ य गतौ डीङ च नभोगतौ, शीङ लजि स्वप्ने, युल मिश्रणे, रुल ध्वनौ, रुङ बधे गत्यां, ष्णु ल प्रस्नुत्यां, क्ष्णु ल तेजने, टुक्षु ल क्षुते, णु ल स्तुतौ, वृङ्ग सम्भक्तौ, वृनगञ वृतौ। वृ इत्यनेनैवेष्टसिद्धौ उभयग्रहणं स्वरूपस्य कस्यचिदप्राप्त्यर्थम् तेन युङ्गबन्धे इत्यस्मादिम् न स्यात्। श्व्यादिवर्जिता एकस्वरा ये आकारान्ता इवर्णान्ता उकारान्ता ऋकारान्ताश्च तेभ्यः सामान्यविधानादिम् न स्यात् यथा नेमिकाजाद्यृत इति। पाता जेता क्रेता श्रोता कर्त्ता। विशेषविधानात्तु स्यादेव। यथा यमरमनमेति अपासिष्टाम्। सुस्तधाःसेरिति असावीत् अधावीत्। स्यस्यर्द्धन इति करिष्यति। श्व्यादेस्तु श्वयितेत्यादि। इतिपरिभाषेति वक्ष्यमाणग्रन्थस्य संक्षेपनिर्व्वाहार्थं सङ्केतविशेषः परिभाषा इत्यर्थः।

अथ धातवो निर्द्धार्य्यन्ते। तत्रादावदन्ताः तेषु च मृष तञ् वर्जेषु ककारोऽनुबन्धः सर्वेषु तकारः। ननु हसाल्लोप इत्यनेनाल्लोपस्य नित्यत्वाददन्तत्वं व्यर्थमिति चेन्न यतः

अल्लोपित्वं स्थानिवत्त्वञ्चादन्तत्वप्रयोजनम्।
यत्र लेते न विद्येते तत्राल्लोपविकल्पनम्।
तद्दलादन्त्यदीर्घस्य पुक् चेत्यज्ञापयत्यतइति।

यथा अल्लोपित्वेन अजगवेषदित्यादौ न ङ्ससन्वद्भावौ। लोपोऽप्यादेश उच्यते इति न्यायात् स्थानिवत्त्वेन कुणयतीत्यादौ न गुणः रुणयतीत्यादौ न वृद्धिः। यत्र तु एते न

विद्येते अल्लोपित्वस्थानिवत्त्वयोः प्रयोजनं न सम्भवति तत्र धातौ तद्बलाद्दन्त्यौकारबलात् अल्लोपविकल्पनम् अकारस्य स्थितिपक्षे दीर्घः पुक् च आदन्तात् पन् च स्याद्‌तोऽङ्कापयतीति सिद्धमिति केचित्। स्वमते तु अल्लोपित्वस्थानिवत्त्वयोः कार्य्यं येषु न स्यात् ते धातवो हसन्ता एवावगन्तव्याः तेन अङ्कापयतीत्यादिप्रयोगाः स्वमतविरुद्धा इति बोद्धव्यम् नच स्वमतविरुद्धानामिहोपन्यासोऽपि विरुद्ध इति वाच्यम् अष्टानां मतान्यालोक्य कर्त्तव्ये परमतोपन्यासेऽपि दोषाभावात् अन्यथा कैश्चिदमन्यमानस्य क्नञ् क्नताविति भौवादिकस्य पाठो विरुद्धः स्यात्। किञ्च यदि तत्तन्मतैकवाक्यता क्रियते तदाल्लोपविकल्पोऽन्त्यदीर्घश्च मनीषादित्वात् साध्यः। यथा अङ्कधोर्ञिः हसाल्लोपइति अल्लोपः टौविभक्तेर्दिः ञिश्रौत्यङ्—

"नकारजावनुस्वारपञ्चमौ झलिधातुषु।

सकारजः शकारश्च षाट्टवर्गस्तवर्गजः"॥

इति वचनात् ङस्य नप्रकृतित्वे स्याद्दौ नवद्र इति ङकारं हित्वा कि इत्यस्य द्वित्वे कस्य चत्वे निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभावः इति ङस्य नत्वे नस्यानुस्वारे तस्य च ञत्वे आञ्चिकदिति। केचित्तु अङ्कइति ङप्रकृतिं मन्वानाः अङ्कि इत्यस्य ङ्कि द्वित्वे आञ्जिङ्कदित्याहुः। अत्र ङ्वसन्वद्भावयोरसम्भवः। अल्लोपित्वस्य गुणवृद्धेरसम्भवात् न स्थानिवत्त्वमिति। केचित्तु द्वित्वेऽपि अकारलोपस्य स्थानिवत्त्वं

मन्वानाः क इत्यस्य दित्वे अग्लोपित्वात्सन्वत् कार्य्यम् इत्यत आचकदित्युदाहरन्ति ।

अकारान्तवर्गः ।

अङ्काङ्ग त्क पदे लक्ष्मण्यंशांस त्क विभाजने ।
अर्थ त्कङ् याचने ऽन्ध त्क दृकुच्चयेऽघ त्क तत्कृतौ ।
अवधीर त्क वज्ञायामान्दोल त्क दोलने ।
ऊन त्क परिहाणे स्यादोज त्क बलतेजसोः ।
कथ त्क वाक्यप्रबन्धे कल त्क गतिसङ्ख्ययोः ।
स्यात्कर्त्त कत्र कर्त्त त्क शैथिल्ये कर्ण तक् भिदि ।
काल त्क कालोपदेशे कुण त्काभाषमन्त्रयोः ।
स्यात् कुमार कुमाल त्क केलौ केत त्क मन्त्रणे ।
निश्रावणेऽथ कूण त्क सङ्कोचेऽथ कुह त्कङ् ।
विस्मायनेऽथ कूट त्क दाहे मन्त्रे क्षप त्क तु ।
दौर्बल्ये क्षप तक्म स्यात् क्षेपे खच त्क बन्धने ।
खोट खोड़ तक क्षेपे खेट खेड़ त्क भक्षणे ।
गद त्काभ्रध्वनौ गर्व्व त्कङ् दर्पेऽथ गृह त्कङ् ।
ग्रहे गण त्क सङ्ख्याने गवेष तक मार्गणे ।
गोम त्क लेपने गात्र त्कङ् शैथिल्ये गुण त्क तु ।
मन्त्रे गह त्क गहने चित्र त्क क्षणिकेक्षणे ।
लेख्येऽद्भुते चह त्क स्यात् शाठ्ये छद त्क संवृतौ ।
छिद्र त्क भेदे छेद त्क छेदे तीर त्क कर्म्मणाम् ।

समामावथ तूण त्क सङ्कोचे तुत्थ तक् स्तृतौ ।
दुःख त्क तत्क्रतौ दण्ड त् कतत्पाते ध्वन त्क तु ।
शब्दे निवास तक् स्तृत्यां प्रेङ्खोल तक चापले ।
पट त्क वेष्टने पर्ण त्क हारित्ये पद त्काङ ।
गतौ पश पश त्कानुपसर्गाद्बन्धबाधयोः ।
स्पर्शगत्योः पत त्कैश्यगत्योः पार त्क तीरवत् ।
पल्यूल पल्यूल त्क स्यात् लूनिपूत्योः पुट त्क तु ।
संसर्गे पच्च त्क परिग्रहे भाम त्क कोपने ।
भाज त्क तु पृथक्कृत्यां मृग त्काङ तु मार्गणे ।
मह त्क पूजे मूत्र त्क प्रस्रावे मल तक् धृतौ ।
मृष त्क मृष तञ् क्षान्तौ मिश्र त्क युत्यां रह त्क तु ।
त्यागे रस त्क त्वास्वादे स्नेहे रूप त्क तत्क्रतौ ।
रच त्क कृत्यां रूक्ष त्क पारुष्ये रङ्ग तक् गतौ ।
रूष त्क स्याद्विस्फुरणे लज लज्ज त्क भासने ।
लड लाड तक क्षेपे लल त्कीप्से वर त्क च ।
वर्ण त्क स्तुतिविस्तारशुक्लाद्युद्युक्तिदीपने ।
वस त्क वासे वास त्कोपसेवायां व्यय त्क तु ।
गतौ वित्त त्क च त्यागे वात त्क गतिसेवयोः ।
सुखे वेल त्क कालार्थे वृल्व त्क हृष्टि वण्ट तक् ।
भागे वट त्क वेष्टे च वल्यूल वत्युल त्क तु ।
पल्यूलार्थेऽथ वीज त्क व्यजने वीर तङ्क तु ।
शौर्ये व्रण त्काङ्क्चूर्णे श्रथ श्रार श्लथ त्क तु ।

दौर्बल्ये श्राम तक् मन्त्रे शूर त्कङ् विक्रमे शठ ।
षम ष्टम तक वैक्लव्ये सान्त्व साम त्क सान्त्वने ।
संग्राम ङ्जतक् युद्धे स्पृह त्केप्से सट त्क तु ।
प्रकाशने सभाज त्क सेवने प्रीतिदर्शने ।
स्थूल त्कङ् बृंहणे सूत्र त्क ग्रन्थे सत्र तङ्क तु ।
सम्बन्धे सन्ततौ सूच त्क पैशुन्ये स्वर त्क तु ।
आक्षेपे स्तेन तक् चौर्य्ये स्तोम त्क श्लाघने स्तन त् ।
कामशब्दे सार तक दौर्बल्ये सुख त्क तत्कृतौ ।
स्फुट त्क स्फाडिसरणे स्कन्ध त्क तु समाहृतौ ।
स्वन स्यम तकध्वाने हिल्लोल तक दोलने ।
इत्यकारान्तधातूनां मद्यात्रिंशच्छतं मतम् ।

आकारान्तवर्गः ।

ख्या ल् ख्यातौ कथने गा लिं स्तुतौ जन्मनि गा ङ्गतौ ।
घ्रा गन्धग्रहणे ज्या गि जरायां ज्ञा ग बोधने ।
ज्ञा दस मारणआलोके निशाने तोषणे स्तुतौ ।
ज्ञा क् प्रेरणे दा ल लूनौ दा तु दाने डु दा ञि च ।
दरिद्र च लु दुर्गत्यां द्रा ल स्वप्ने पलायने ।
डु धा ञि धारणे पुष्टौ दाने ध्माग्नियुतौ ध्वनौ ।
प्सा ल भक्ष्ये प्रा ल पूर्त्तौ पा पाने पा ल रक्षणे ।
भा ल् ष दीप्तौ मा ङि शब्दे मा ल् च मानेऽथ मा ङ्य च ।
म्नाभ्यासे या ल् गतौ रा ल दाने सा ल् च ग्रहेऽथ वा ज् ।

सुखाप्तिगतिसेवासु स्याद्वा ल् गमनहिंसयोः।
श्रा ल् स्वेदे श्रा ल्म पाके भि ष्ठा स्थाने ष्णा ल शोधने।
श्रो हाक् लि त्याग श्रो हाङ् लि गतावान्तास्त्रिरष्टधा।

इकारान्तवर्गः।

इ इ ल् गतावधी ल् स्मृत्यामधीङ् ल्ध्ययने कि लि।
ज्ञाने चि न्ग ष हिंसायां चि क्षयैश्वर्य्ययोः चि श।
वासगत्योश्विरिर्न हिंसे चिन् चिञ् चित्यान्तु चि क्षि च।
जिरिर्नहिंसे ज्याभिभवे जि जये चाथ धि श् धृतौ।
पि श् गतौ ड्ुमि ञन् क्षेपे रि श् गतौ श्रि ञ सेवने।
शि नञ् निशाने ट्वायोश्वोर्गतिवृद्ध्योः षि ङ स्मिते।
षि न्गञ् बन्धे ष्वि कङ नादरे हिन् वर्द्धने गतौ।
एकोनविंशतिरमी इकारान्तास्तु धातवः।

ईकारान्तवर्गः।

ई ल कान्ति-गति-व्याप्ति-क्षेप-प्रजन-खादने।
ई ङ्य गत्यां क्षी ञ हिंसे डु क्री ञग द्रव्यपर्य्यये।
ज्यो गि कि ज्यान श्रो डी ङ्य गतौ डी ङ्च नभोगतौ।
णी ञ प्रापण श्रो दी ङ्य क्षये दीधी ङ्ल्लु देवने।
दीप्तावोधी ङ्य आराधे नादरे प्रीञ् तर्पणे।
ष्ठी ञ्स प्री गञ कान्तौ च प्री ङ्य प्रीतौ तु पी ङ्ल्ल तु।
[illegible] ञि भी लि भित्यां भ्री ग गि भृत्याञ्च मी ङ्य तु।

मी ञ ग् वधे मी कि गत्यां मत्यां री गि रवे गतौ ।
ओ री ङ्य चरणे ली कि द्रावणे ली ङ्य ओ श्लिषि ।
ली ल्यो गि च ल्वी गिग गत्यां वेवी चलुङ् वी ल ईलवत् ।
व्री गिग वृत्यां व्रीङ् य ओ च व्ली गि गत्याञ्च श्री ङ्लिज ।
स्वप्ने श्रो ञ ग् पचि क्री लि लज्जेऽमी पञ्चविंशतिः ।

उकारान्तवर्गः ।

उ ङ शब्दे ऊर्णु लआच्छादने टु चु ल च्युते ।
कु ङ् शब्दे कु ल्च् कु शिङार्त्तस्वरे क्षणु ल तेजने ।
खुङ् ध्वनौ गु शि ओ विष्टोत्सर्गे गु घु ङ् ङ ध्वनौ ।
च्यु क् हासे सहने च्यु क्षुत् ज्यु जु ङ् गत्यां जु रंहसि ।
णु ल् स्तुतौ तु ल् वृत्तिहिंसापूर्त्तिषु द्रु स्नुतौ गतौ ।
द्रू ञ दु टु ऽनुतापे दु गतौ द्यु लभिसर्पणे ।
धु ञ कम्पे जि ध्रु शि ध्रु स्थैर्य्ये प्रु प्लु ङ च सर्पणे ।
यु लिमश्रणेऽमिश्रणे युञ् श बन्धे युङ्क निन्दने ।
रु ल् ध्वनौ रु ङ् वधे गत्यां श्रु गतौ स्नु न् गतौ स्रुतौ ।
षु ञ सन्धानक्लेदपीडामन्थे षु अ गतौ षु च ।
षु ल् चैश्वर्य्यप्रसवयोः ष्णु ल्प्रस्नुत्यां ष्टु ञ ल् स्तुतौ ।
सु ष्वर्थे सु ञ् यतौ स्कु श्न आप्लुतौ सु द्रुवत् हु लि ।
होमेऽदने क्षु ङ् लु चौर्य्ये त्रयस्त्रिंशदुदन्तकाः ।

ऊकारान्तवर्गः ।

कू शि ङार्त्तस्वरे कू अग शब्दे गू ओ शि विट्सृजौ ।

णू ञि स्तवन ओ दू ङ्य खेदे दू न्गज् बधे गतौ ।
धू ञिक् कम्पे धूल्गि धू ञच् पूङ् शोधे पू ङ्य पूञ् गि च ।
ब्रू ल उक्तौ भू कङ् भू ञ प्राप्तौ भू क् शुद्धिचिन्तयोः ।
मिश्रणे भू तु सत्तायां मू ङ् बन्धे लू गिञ् छिदि ।
षू ङ्ल षू योङ सूतौ षू श् क्षेपे ऊतस्त्रयोदश ।

ऋकारान्तवर्गः ।

ऋ र्न हिंसे ऋ लि गत्याम् प्रापे च कृ ञन् बधे ।
कृ ञ् कृतौ कृ ञ्द् डु च ग्ट घृ सेके घृ लिं भासि च ।
घृ क् सेके क्षादने जृ न्यक्कारे जागृ ञ्लु जागरे ।
दृ ङ्आदरे दृ स्थगने ध्वृ कौटिल्ये धृ श ङ् स्थितौ ।
धृ ञ धृत्यां धृ क्च धृ ङवध्वंसे पृ लि पालने ।
पृ क्च पूर्त्तौ पृ न प्रीतौ पृ शङ् व्यायामके भृ लि ।
टुडु भृ ञ् भृतिपुष्ट्योर्मृ शङ् मृतौ वृ ग्न वृ ञ् वृतौ ।
वृ क्चाय वृ ङ् सम्भक्तौ सृ ञ शब्दोपतापयोः ।
स्तृ नज् स्तृतौ सृ क्च सृ लिं सृ गतौ स्मृ स्मृतौ स्मृ म ।
औत्सुक्ये स्तृ स्पृ न् प्रीतिरक्षाप्राणने हृ ध्वृवत् हृ लि र् ।
प्रसह्यकृत्यां हृ ञ् हृत्यामृदन्तास्त्वेकविंशतिः ।

ॠदन्तवर्गः ।

ॠ गि गत्यां कॄ ञ्गि हिंसे कॄ श् विक्षेपेऽथ कॄ काङ ।
विज्ञाने गॄ कृ विज्ञापे च गॄ निगरणेऽथ गॄ ।
गि शब्दे ज गि क्षि ज्याने ज ॄ षस्य च भॄ ष्य च ।

टॄ तरेऽभिभवे प्लत्यां हॄ गि हॄ न् भिये हॄ य गि ।
विदारे नॄ गि नॄ न्नीतौ जॄ पॄ गि लि तु पालने ।
पॄ क्च पूर्त्तौ वॄ गि वृत्यां भृत्यां भॄ गि भृतौ भ्रजि ।
भर्त्से मॄ गि वधे वॄ गिञ् वृत्यां शॄ स्तॄ गि हिंसने ।
स्तॄ ञगि च्छादने प्रोक्ता ॠकारान्तास्तु षोडश ।

एकारान्तवर्गः ।

दे ङ् पालनेऽथ धे ट् पाने मे ङ् प्रतीदानए ञ वे ।
स्यूतौ व्ये ञे वृतौ ह्वे ञे स्पर्द्धे शब्दे षड़ेपराः ।

ऐकारान्तवर्गः ।

कै शब्दे चै चये खै तु स्थैर्य्ये खननहिंसयोः ।
गै गाने ग्लै क्लमेऽथो जै चये त्रै ङ् पालनेऽथ दै प् ।
शोधने दौ न्यक्करणे द्रै स्वप्ने ध्यै तु चिन्तने ।
ध्रै तृप्तौ प्यै ङ् वृद्धौ पै शोषे म्लै कान्तिसंचये ।
रै शब्द श्री वै शोषे श्रै स्विदे श्रै स्पचने मतः ।
श्यै ङ् गतौ षै चयेऽथ ष्टै वेष्टे स्त्यै संहतौ ध्वनौ ।
स्थै च स्नै पचि सै क्षित्यामैदन्ताः पञ्चविंशतिः ।

ओकारान्तवर्गः ।

क्ष्णो य तनौ ज्यो ङ्ग्रियमव्रतादेशोपनीतिषु ।
दो य च्छेदे शो य् निशाने षो य् नाशे पञ्च ओपराः ।

इत्यजन्ताः ।

कान्तवर्गः ।

अकि क् लक्ष्मण्यकि ङ् गत्यां चाकृ म वक्रगते ऽर्कं क ।
तापस्तुत्योः कक्क हासे कक् ङिच्छागर्व्वचापले ।
ककि ङ व्रजने कुक् ङ त्वादाने किष्क काङ् बधे ।
चक ञ ञ प्रतीघाततृप्त्यो चीक कि मर्शने ।
चक्क चिक्क चुक्क कर्त्तौ टकि क् बन्धेऽथ टीक टिक् ।
ढौक चौक तिक्क ङ् गत्यां तिक् नास्कन्दे बधे तकि ।
दौस्थ्ये तक् सहने हासे तर्क क् दीप्तौ त्वकि क् गतौ ।
द्रेक ध्रेकङ् स्वनोत्साहे धक्क नक्क क नाशने ।
निष्क क् ङ माने फक्कासद्व्यवहारे शनैर्गतौ ।
बुक्क कि श्वादिशब्दे ऽथ मस्क मक्क ङ् गतौ मकि ङ् ।
भूषे रेकृङ शङ्कायां रक्, लक, क् स्वाद आपने ।
लोकृ क् दीप्तौ लोकृ ङीप्ते वस्क वक्क ङ् गतौ वकि ङ् ।
कौटिल्येऽपि च वृक् ङ त्वादाने वल्क क भाषणे ।
शक ञ शक् निरू शक्तौ शकि ङ त्रासशङ्कयोः ।
श्यक् श्नक् श्वकि ङ शुक् सर्पं शीकृ ङ् सेके च शीक कि ।
आमर्शे च श्लोकृ ङ सङ्घाते शुल्क क् च सर्ज्जने ।
वर्ज्जने श्वल्क क् च भाषे षेकृ ष्वक्क ङ सर्पणे ।
ष्टक स्तक् मक्क प्रतीघाते सोक क्यामृशि सीकृ ङ ।
सेके स्रकि स्वल्क ङ च गत्यां स्वेक् सेकृ ङित्यपि ।
हिक्क ञ् कूजेऽथ हिक्क क् ङ हिंसे कान्तोनषष्टिका ।

खान्तवर्गः ।

इखिखोखुख्युख गतावोखृ शोषालमर्थयोः ।
कखु मे कक्ख स्कखु हासे णख् गतौ द्राख ध्राखृ तु ।
शोखार्थे मख् मखि यखि रखि रख् रिखि सर्पणे ।
राख् लाखृ शोखवल्लिख् श लेखने लिखि लख् लखि ।
वखि वख इति शाख् श्लाखृ व्याप्तौ खान्तैकविंशतिः ।

गान्तवर्गः ।

अग मे वक्रगतेऽगी गि गत्यां कग् मे क्रियासु तु ।
जुगि त्यागे त्वगि गते त्वगि कम्पे गते तगि ।
स्खलने च तिग् न हिंसास्कन्दयोर्मंगि सर्पणे ।
मार्ग क् संस्कारे च मार्ग क्यन्वेषे युगि वर्ज्जने ।
रग् मे शङ्के रग क् रङ्गत् रग् रिग् लिगि गतौ लिगि क् ।
चित्रे लगि गतौ खञ्जे लग् मे सङ्गे लग क् रके ।
वगि खञ्जे वुगि त्यागे वल्ग श्रगि श्लगि व्रजे ।
षग ष्टग सग स्थग् मे संवृतौ स्वगि सर्पणे ।
ह्रग ह्लग्, मे संवरणे गान्ताः स्युः सप्तविंशतिः ।

घान्तवर्गः ।

अर्घ मूल्ये ऽघि ङ गतौ निन्दारम्भजवेष्वथ ।
स्याद्गघ घग्घ हसने चघ तिघ् दघ् न घातने ।
दघि त्यागे ऽवने द्राघृ ङ श्रमायामशक्तिषु ।
ङ भ्राघृ शक्तौ मघि ङ कैतवाद्यर्थयोर्म्मघि ।

भूषे तवि क् भासि रवि ङ् गमने राघ लाघ्र ङ ।
शक्तौ लघि ङ् ङ्भुग्गत्योर्लघि शोषे लविक् त्विषि ।
वघि ङ् ङ्घ्यर्थके शिघ्याघ्राणे स्लाघ्र ङ कत्थने ।
ष्टिघ्न ङास्कन्दि षघ् सघ्न हिंसे घान्तास्तु विंशतिः ।

चान्तवर्गः ।

अर्च क् पूजे अर्च चाचि चाचि अच अु गतेऽनचु च ।
क्लिष्टोक्तौ चान्च क व्यक्ता वुचि यँ समवायने ।
ऋच् श नुत्यां कुच ओधपर्ककौटिल्यलेखने ।
कुच् तारशब्दे कुच शि सङ्कोचे कच् रवे कचि ।
कच् ङ बन्धविषेः क्रुञ्च गत्यां क्रुन्च च वक्रणे ।
तीक्ष्णे खच ग् भूतिपूत्योरुत्पत्तौ ग्लुन्चु दुर्गतौ ।
ग्रुच ग्लुचिर् चौर्ये च चञ्चितौ चर्च केङ्समः ।
चर्च जर्च झर्च गुक्तौ भर्त्स तन्चु ध सङ्कुचि ।
तन्च लञ्चि लच् स हत्यां पिच्च क् छेदे डु ओव्रच ।
पाके पचौ ङ पचिङ व्यक्तीकारे पचि क् ततौ ।
पृच् कि संयमने पृच् धौ च सम्पर्के पृचौ ल् ङ च ।
मचि ङुच्छ्रायधृत्यर्चाभासु मच ङ च कल्कने ।
दम्भे शाठ्ये मुच् मुचि ङ् च मुच् क मोचे मुच् लृश् पञौ ।
मोचे म्रुच् म्लुचु दुर्गत्यां म्रुन्च म्लुन्च् मन्च् मुन्चु च ।
टु डु याचृञ् याचने रिच् कि सम्पर्कवियोगयोः ।
रिचि ञँ धौ विरेके रुक् ङल्ट प्रीतिप्रकाशयोः ।
लोचृ क् भासि लोचृ ङोचे लुन्चापनयने वचौ ।

वाचि वच् क च सन्देशे वच्लौ वाचि विचि लिंधौ ञ् ।
पृथक्त्वे व्यच शि व्याजे सम्बन्धे कङ् वन्च् वञ्चने ।
वन्चु गत्यां वर्च ङ् दीप्तौ व्रश्चू श् छेदे वृचौ ध् वृतौ ।
श्वच श्वचि शचि कृत्यां शच ङ् वाचि शुचिर्यं ञौ ।
शौचे विशरणे क्लेदे श्चुच् शोके षच् ङ सेचने ।
षच् सम्बन्धे षन्च गतौ षिच् प शौच् चरणे ष्टुच ।
ङ प्रसादे चकारान्ताः पञ्चाशत्समुदीरिताः ।

छान्तवर्गः ।

आञ्छायामेऽथोञ्छि शुञ्छे उञ्छी श् बन्धसमापने ।
वर्ज्जनेऽतिक्रमेऽथर्च्छं श् मूर्त्तौ गमनमोहयोः ।
जर्च्छं झर्च्छं श भर्त्सोक्त्योः प्रच्छी श् ज्ञीप्सेऽथ पिच्छ श ।
मिच्छ श् बाधे म्लेक्छ् कि देश्योक्तौ मूर्च्छी मोहउच्छ्रये ।
युछ् प्रमादे लाछि लच्छ लक्ष्मणे विच्छ क त्विषि ।
विच्छ श् गतौ वाछि कामे स्वर्च्छं स्फुर्च्छीं तु विस्मृतौ ।
हुर्च्छी कौटिल्यके ह्रीच्छ लज्जे छान्तोर्नविंशतिः ।

जान्तवर्गः ।

अज क्षेपे गतेऽजि क् तु भास्यर्ज्ज त्वर्ज्जनेऽर्ज्ज क ।
संस्कारेऽन्जू घ जि व्यक्तिगतिम्रक्षण ईजि तु ।
ईज् ङ कुत्से गतावुज्ज शार्जवेऽथोर्ज क् जीवने ।
बलेऽथोर्ज्जे कृतिस्थैर्यार्जनार्जन ऋजिङ् भृजि ।

एजृङ् दीप्तावेजृ कम्पे ओलज्युत्क्षेपणे चजिक् ।
तङ्के चजि चज ष् मह् दागत्योः चोज् कूज हिक्कने ।
वार्ज पीडे कुज खुजु स्तेये रुजं व्यथाभृजोः ।
खज् मन्थे खजि पङ्गुत्वे गज् मदे गजि च स्वनौ ।
गज गर्ज क् च गर्जोर्जाशब्दे घटजि घटज ध्वनौ ।
गुज अस्मिन् गुजि गुज कूजने जजि जज् युधि ।
जर्ज श् वाग्भर्त्सयोर्णिज् लि इर्चौ पेषे णिजि लङ च ।
शुद्धौ तुजि क् भाषट्टार्थे तुजि प्राणे बले तुज ।
हिंसे तर्ज् काङ् तर्ज भर्त्से त्यजौ हानौ तिज क् शिते ।
तिज ङ् क्षान्तौ च तन्जु ध सङ्कोचे ध्रजि ध्रज् ध्रजि ।
ध्रज् ध्वजि ध्वज् ध्रिज गतावो नज् ङी क्रियि पूज क ।
पूजे पिजि क् भाषट्टार्थे पिजि ल ङ् वर्णपूजयोः ।
स्यात् पूजि ल ङ च सम्पर्के भज ञौ भागसेवयोः ।
भज क् पाके भजि क् भासि भ्रेजृ ङ् च भ्राज ण ङ् टु च ।
भुजो शौ वक्रणे भुज् धौ त्राणे भक्षे भृजी ङ तु ।
भर्जने भ्रस्जी ञ् श पाके भन्जो धौ मोटने मुजि ।
मुज् मन्ज् मार्ज क् मृजाध्वन्यौ मृंज् लू ष् शुद्धौ मृजू ष् कि तु ।
भूषे च मस्जो श ट्वौ स्यात् स्नाने युज कि संयमे ।
युजिर्धौ ञ् च युतौ युज् यौ ङ समाधौ युज क् ङ तु ।
निन्दे यजै ञो देवार्चादानसङ्गतौ रुज क् ।
हिंसे रुजो शौ भङ्गे रिज् ङृज्यर्थे रन्ज् य रन्ज मौ ञ् ।
रागे रेजृङ राजृ ञ् ण दीप्तौ लाज् लाजि भर्त्सने ।

भर्गेऽग्र लस्जो ञ लज् ङ व्रीडे लज् लजि भर्त्सने ।
लज् कान्तर्जी लज लजि क् भाषट्टार्थे विजिर्लि जौ ।
वेके विजो धो दिज् ङी ग्रा भीकम्पे ल् व्रज् ङि व्रज् ङ ली ।
त्यागे व्रजी कि च व्रजो ध् व्रतौ व्रज गतौ व्रज क् ।
संस्कृतौ च विरिफो तौ श्रिजि ल् कि ङ् ङस्फुटध्वनौ ।
षन्जो ञि सङ्गे ष्वन्जौ ञि ङालिङ्गे षस्ज सर्पणे ।
षर्ज सर्जऽर्जने सृज् यौ ङ् विसर्गेऽथ सृजो ग्र च ।
ट्वो स्फुर्जा वज्रनिर्घोषे जकारान्ता द्विसप्ततिः ।

झान्तवर्गः ।

उज्झ ग्र् त्यागे जर्झ झर्झ ग्र् भर्त्सोक्त्योर्झान्तिमास्त्रयः ।

टान्तवर्गः ।

अट्ट क् तौच्छेऽनादरे ऽट्टात्टाट्टाङ् ङतिक्रमे बधे ।
अट इट् कट् कटि कटो गत्यामे कट् व्रतौ वृषि ।
कोट् बन्धवर्णयोः कूट् क ङ् ङप्रसादाप्रदोः कुटि ।
वैकल्ये कुट् श्रि कौटिल्ये कुट् कुट्ट क् ङ प्रतापने ।
कुट्ट क् कुत्साच्छिदोः किट् कट्वत् खिट् च भयभीषयोः ।
खट्ट क् व्रतौ खोट् गत्याघाते खट् काङ्क्षि गोष्ट ङ ।
सङ्घाते घट् क हिंसे च घटि क्यपि द्युतौ घट ष् ।
ङ म चेष्टे घुट् ङ् ल्ट परीवर्त्ते घुट् श्रि प्रतीहतौ ।
घट्ट क् चाले घट्ट ङ च चिट प्रेष्ये चट क् बधे ।

चट् च भेदे चेष्ट ङीहे चुड्ड क् चुट् चुटि तुच्छने ।
चुटि क् छेदे चुट छुट क् शि च जट् भट संहतौ ।
णट् नृत्यहिंसयोर्णट् म नृतौ तट् काहतौ तट ।
उच्छाये तुट् शि कलहे लुट् क ङ् लुट् य शि च्छिदि ।
नट णट्वत् नट क् भ्रंशे पट क् च लिपि पट् गतौ ।
पुट् शि श्लेषे पुट क् चूर्णे भासि पिट् संहतौ ध्वनौ ।
पुड्ड क् तीक्ष्णे वुट् कि हिंसे भट् भृतौ भट् म भाषणे ।
मेजुट् म्रेट् मेट् उन्मादे मुटि मर्द्दे कि मुट् चुदि ।
मुट् शि त्वाक्षेपे च योट् सम्बन्धे रौट्नादरे ।
रेट् ञ् याचि रट् च वाचि रुटि स्तेये रुट क् रुषि ।
द्युतौ रुट् लुट् लुङ् दीप्ति-प्रतिहत्योर्लुटि क्रुतौ ।
लुट् क भासे लटऋ लुट् य लुट् विलोटविलोडयोः ।
लुण्ट कथवज्ञाचौर्ये लट् वाल्योक्त्यो ल्लौष्ट संहतौ ।
लोड्डुन्मादे वेष्ट ङ वट् वेष्टे वटि कि वण्टने ।
वट् मोक्तौ वुटि क चित्यां विटाक्रोशे स्वने ऋट शौट् ।
गर्वे शट ङ्क श्लाघे शट् सादे शौर्णौ गतौ रुजि ।
शिट् षिटानादरे षुड्ड क् तीक्ष्णे च षट अंशके ।
षट्ट क् निकेतने हिंसे बले दाने स्फुट क् भिदि ।
स्फुटिर्विशरणे स्फुट् शि विकाशे स्फुट् ङ च स्फटिक् ।
नर्म्मण्याङः स्फट क् हिंसे स्फिट क् तृत्याच्च स्फुड्ड क ।
च.न.दरे स्मिट् क च श्लिट् क च स्नेहे स्फटि स्फुट ।
श.र्णौ हट् लि.पि हेट् बाधे टान्ता इत्येकसप्ततिः ।

ठान्तवर्गः ।

ऋठि ङ् ऋठ गतेऽथोठोपघाते ङेठ बाधने ।
कुठि खोटनवैकल्यालस्ये कठ् तङ्कने कठि ।
कि आध्याने कठि ङ च गुठि क् वेष्टे पिठ क्लिशि ।
वधे पठ् वाचि वठ् पैन्ये मठ् वासमर्द्दयोर्म्मठि ।
ङ त्वाध्याने मुठि ङ तु पलाये रठ भाषणे ।
रुठोपघाते रुठ ऌ ङ् प्रतीघातेऽथ रुठ् लुठि ।
गत्यालस्यस्तेयखोटे ऌ लुठ ङ् लुठ रादिवत् ।
लुठ् शि लोटे लुठ क् चौर्य्ये वठि ङ्ङेकचरे वठ ।
स्थौल्ये शठ क ङ श्लाघे शठ् बधक्लेशकैतवे ।
शठ् कालस्ये श्वठ् श्वठि क् च गत्यसंस्कृतसंस्कृते ।
शुठि शुठ् खोटने शुठ् कालस्ये शुठि कि शोषणे ।
सठ स्वठ् क श्वठार्थे हठ् कीलबन्धे बलात्कृतौ ।
प्लुतौ हेठ श् खचे हेठ ञ् बाधे ठान्तास्त्रिविंशतिः ।

डान्तवर्गः ।

अड्ड अड्डाभियोगेऽड्ड न् व्यापेऽडुद्यम ईड् ल ङ ।
स्तुतावीड क् चौलडि क्युत्क्षेपे श् कड् भक्षणे कडि ।
ञ ङ् च दर्पे कडि क् भेदे रक्षणे ऌ क्रिडा ङ नि ।
स्ने हे सोचे क्रीड खेले कुड् शि बाल्येऽदने कुडि ङ् ।
दाहेऽथ कुडि वैकल्ये कुडि क् रक्षेऽथ कूड् शि तु ।
धान्ये भक्षे कड्ड कड्ड कार्कश्ये खोड् खोटने ।

खुडि ङ् खञ्जे खुड खुडि खड क् भेदे खडि ङ् मथि ।
गडि गण्डे गड् म सेके गुडि क् वेष्टेऽथ गुड् शि च ।
रक्षे शि घुड् च व्याघाते चुडि तैक्ष्ण्ये चुडि क् छिदि ।
चुड्ड चुद्दड कृतौ हावे चडि क् रोषे चडि ङ्ङपि ।
जुड् श गतौ जुड् शि बन्धे जुड क् नोदे तड क् त्विषि ।
तडिङ्ङप्याहतौ तोड्डनादरे तुण्ड तूडृ च ।
तुडृ तुड् ङि वधे तुड् शि भेदे थुड शि संवृतौ ।
द्रुड् द्रुड् शि मज्जने द्राड धाडृ ङ् शीर्णौ शि नुड् वधे ।
नड क् भ्रंशे पडि ङ् गत्यां पड् पिडि क् संहतौ पिडि ङ् ।
तत्र पीडृ क् बाध गाहे पुडि मर्द्दे पूड श् मुदि ।
शि बुड्त्सर्गसंवृत्योः भडि ङ् वाचि भडि क् शिवे ।
भ्रुड् शि संवृतिसंहत्योः भुडि ङ स्यात् भृतौ वृतौ ।
म्लेड म्रेड् मेडृ उन्मादे मृड् ग श् मोदे मडि क् च कि ।
ङि मडि भूषे मडि विभागे वेष्टे मुडि छिदि ।
मर्द्दे मुडि ङ मग्नेऽथ वीड रोडृ तु टान्तवत् ।
रोडृ रौडृत् लड् विलासे लड् मोन्मन्थनजिह्वयोः ।
लड् कोपसर्गे लड क ङ् वीप्से लडि कि भाषणे ।
ओ लडि क्युत्क्षेपणे लुड् मन्थे लुड शि संवृतौ ।
स्लेषे लोड् लोडृ उन्मादे लुण्ड क् चौर्य्ये विडा क्रुशि ।
वडि क् विभागे वडि ङ वेष्टे च व्रीड् य त्रि क्षिपि ।
लज्जे वाडृ ङ आप्लावे व्रुड् शि भ्रुडार्थमज्जयोः ।
शाडृ ङ् श्लाघे शौडृ गर्व्वे शूडि ङ् सङ्घरुजोः ष्फुड ।

स्फुड् शि वृत्यां स्फुडि ङ् फुल्ले स्फुडि क् नर्म्मणि हुड् शि तु।
मग्ने हुडि ङ च सङ्घे हुड् ह्रड कूड क्रुड् ङ् गतौ।
होड क्रीड् ङ् च हिडि ङ होड् ङ्ङपि ङ हेड् च।
अनादरे हेड् वेष्टे डान्ताः षट्सप्ततिर्म्मताः।

ढान्तवर्गः।

ढुण्ढान्वेषण इत्येको ढकारान्तः प्रकीर्त्तितः।

णान्तवर्गः।

अण् रवे ऽण् य ङ् प्राण ऋण् दु ञ् गतावोण् प्रसारणे।
कण् ऋ आर्त्तस्वरे कण् म गतौ कण् क निमीलने।
कुण् शोपकरणे क्वण् च शब्दे कूण् क ङ सङ्कुचि।
क्षण क्षिण् दुञ् बधे घण् घृण् दु ञ् दीप्तौ घृण घिण् घुणि ङ्।
ग्रहणे घुण् ङ घुण श घूर्ण ञ् श भ्रमणे चण।
शब्दे चण् मि गतौ हिंसे चण् म दाने शि चुण् छिदि।
चूर्ण क् पेषे चूण तूण क् सङ्कोचे क् तूण् ङ पूरणे।
तृण् दु ञ् भत्ते तुण् श जैह्म्ये द्रुण् श जैह्म्ये बधे गतौ।
धण ध्वण ध्रण ध्याने पण ङ् व्यवहृतौ स्तुतौ।
पेण् पेषे गतौ श्लेषे पुण श् धर्मे घृण श् तृपि।
पूण क् सङ्घाते फण ण निस्नेहे फण् मि ण गतौ।
ब्रण् वण् भ्रण् शब्द ऋ भण् भ्रूण् क ङ्ङाशाविशङ्कयोः।
मण कूजे श् मुण् प्रतिज्ञाने मृण श् हिंसे रण म् गतौ।

रण् व्रण् ह्लघु वण् च व्रण् दुञ् भक्ते वेणृ ञ् निशामने।
वादित्रादानगमनज्ञानचिन्तासु वर्णं क ।
वर्णे श्रोणृ गतेऽस्मिन् शणृ श्रण् म दाने श्रण क् तथा।
श्रोण श्लोण तु सङ्घाते णान्ताः पञ्चाशदीरिताः ।

तान्तवर्गः ।

अत् सातत्यगते ऽतौति बन्धे ऋत् स्पर्द्धनैश्वयोः ।
घृणागत्योः कतौ ध् वेष्टे कतौ श् प छिदि कृत क ।
संशब्दे कित् संशयेच्छावासारोग्ये लि कित् मतौ ।
चते ञ् याचे चितो ज्ञाने चित क ङ् च चिति क् स्मृतौ ।
चृत् कि सन्दीपने चृत् श हिंसे ग्रन्थे चुत च्युतिर् ।
चरणे जुत् ज्युट ङ् द्युत्यां ज्युतिश्चाथ द्युत् ल ङ् ङपि ।
नृत् य नर्त्ते पत् य ङैश्ये पत् ल ज् गत्याञ्च पुस्त क ।
बन्धे बुस्त क् च नाट्टत्याट्टत्योर्मुस्त क संहतौ ।
यत् क खेदोपस्कारयोर्निरः प्रत्यर्पणे यतौ ङ्।
यत्ने युट ङ दीप्तौ वृत् क च वृत् ङ् वृत्ल वर्त्तने ।
वृत् वावृत् युङ संभक्तौ वरणे वस्त ङ क् बधे ।
ल श्विता ङ्श्चौक्ते श्युत् श्युतिर स्यात् चरे शस्त षस्ति लुर् ।
स्वप्ने ष्वर्त्त क् स्वर्त्त गतौ तङ्के तास्त्रिंशदेकतः ।

थान्तवर्गः ।

कथे ज निष्पचने कथ् क प्रतिहर्षेऽथ कि कथ ।

क्रथ क्लथ क्नथ् म बधे कुथि क्लेशे च कुथ् य तु ।
पूतित्वे कत्थ ङ श्लाघे कुन्थ, कुन्थश् श्लिषि, क्लिशि ।
ग्रथि ङ् जेह्मे ग् कि ग्रन्थ् दर्भे नाथ नाथृ ङ् दवाशियोः ।
ऐश्वर्ये ऽर्थने पुथ् य हिंसे पुथि कुन्थे पुथ क् त्विषि ।
पथे ज् गत्यां पथि क च प्रोथृ ञ् पर्य्यपर्णे पृथ क् ।
क्षेपे प्रथ क् च प्रथ म ष् ङ च ख्यातौ मिथृ ञ् बधे ।
मेधायां मेथृ ञ् सङ्गे च मन्थ कुन्थे ग मन्थ च ।
गाहे ज् मथे च मथ माथ् लुथि कुन्थे व्यथ ष ङ ।
दुःखे चाले भये वेथ विथृ ङ् याचे श्रथ म् बधे ।
श्रन्थ् कि दर्भे बधे श्रन्थ ग् मोक्षे प्रतिहृषि श्रथ क् ।
यत्ने प्रतिहृषि श्रथ् कि बन्धे मोक्षे बधे श्रथि ङ् ।
शैथिल्येऽमी थकारान्ता अष्टाविंशतिरीरिताः ।

—०—

दान्तवर्गः ।

अद् लौ भक्षेऽदि बन्धेऽर्द्द यातनागतियाचने ।
अर्द्द ञ् बधे ऽर्द्दक् च इदि परमैश्वर्य्ये उन्द धौ ।
क्लेद उर्द्द ङ्मितिक्रीडास्वादे क्लदि तु रोदने ।
आह्वाने ऽथ क्लद ष म ङ् च वैक्लव्यविकलत्वयोः ।
विलौ लरौ तावाक्रन्द क् शब्दसातत्य ल्ट क्ष्विदा ।
ङ जि मोक्षे स्नेह इक्ष्विंद याच्ञायां क्ष्विद कूजने ।
क्लद क्लिदि ञ् रुदि क्लिद यू इक्ष्वेद ञ धौ क्षुदिर् क्षुदि ।
कुर्द्द कर्द्द ङ क्रीड़ायां कर्द्द स्यात् कुत्सिते रवे ।

खद स्थैर्य्ये बधे खाद्द भक्षणे खुर्द खूर्द ङ ।
क्रीड़ायां खर्द दशने खिद ङ् ध्यौ दैन्यके श् खिदौ प् ।
परिघाते गर्द कि तु रवे गुर्द क् निकेतने ।
गुर्द ङ् च कूर्द तौ दीर्घौ गद्द भाषे गुद् ङ खेलने ।
चदे ञ् याचे चदि ह्लादे दीप्तौ चुद् क नुदि छिदिर् ।
धौ ञ् छेदे छद् कि सन्दीपे छृदु ञ् धिर्द वने लिपि ।
छर्द क् च वमने छद कि ञ् संवृतौ स मिदर्ज्जने ।
णर्द शब्दे णद क्लिष्टोक्तौ णद क भासि ञो णद श् ।
प्रेरणे णेद णिद्द ञ् सन्निधौ णिदि च कुत्सने ।
तर्द हिंसे ह्रदु ञ् धिर्नादरे च तुद ञो श् व्यथे ।
त्वदि चेष्टे ददङ् दाने धृतौ टु नदि संवृधि ।
नर्द शब्दे पर्द ङ्ङपानोत्सर्गे पद् य ङौ गतौ ।
पद् वद् स्थैर्ये बिदि त्वंशे बुद्बुन्दि र्ज़ु निशामने ।
भदि क् शुभे भदि ङ् मोदप्रीत्योश्च ञ् धौ भिदिर्भिदि ।
मदि ङ स्वपने जाड्ये मदे मोदे स्तुतौ गतौ ।
मदौ भिर्य ञि हर्षे स मिद् गर्वे ग्लपने मद क् ।
ङ त्वग्नियोगे म्रद् मष् ङ चोदे मिदि मिद क् स्निहि ।
इर्मिद् या ल्ट मिदा ञि ङ् च मिद् मेद्द ञ बधमेधयोः ।
मुद क् संसर्गे ञि मुद ङ् हर्षे मृद् ग च्रदि लघिर् ।
रद् रोदे रद् रत्खाते वदि ङ् नुत्यभिवादयोः ।
वदै वाचि वद क् वाचि सन्देशे च वद ञ् ङ्ङपि ।
विद ङ क् चेतनाख्यानवासवादे विद ल्ट श् प ञो ।

लाभे धौ विद्ङ मीमांसे विद् यौ ङ् भावे विद् ल् मतौ।
शब्द क् शब्दकृतौ सोपसर्गस्त्वाविस्कृतौ मतः ।
श्विदि ङ् शौक्ल्येऽथ शद् ल्ट जौ शाते आङः शदौ गतौ ।
आङः षद् क् च षद् ल्ट जौ श् विषादे शरणे गतौ ।
षूद् ङ् निरासे षद क् त्वाश्रुतिहत्योश्च ञि ष्विदा ।
ङ ल्ट मोहस्नेहमोचे ल्ट ओ ष्विद् या ष्विदि ष्वद् क् ।
स्वादे छेदे ष्वद स्वई स्वाद ङ् प्रीतिलिहोः स्वदि ङ् ।
ईषत्कम्पे स्वद् म षड्विदारे स्यन्द् ङ् व ल्ट स्रुतौ ।
स्कन्दिरौ शोषणे गत्यां स्कदि ङ्ङाप्लव उद्धृतौ ।
उत्प्लुत्यगत्यां ङ हदौ ग्वर्थे ह्लादी ङ मोदने ।
ह्राद ङ् च स्वन इत्येते दान्ताः स्युर्नवसप्ततिः ।

धान्तवर्गः ।

इन्धी ञि ध ङ् द्युतावृध् युनिर् वृद्धौ ङेध च चुध् ल्ट ।
यौ चु धि क्रु ध् ल्ट यौ कोपे गुध् य वेष्टे गुध ग् रुषि ।
गुध ङ् क्रोड़े गाधृ ङ तु प्रतिष्ठाग्रन्थयोर्गृधिर् ।
यु च लिप्से गर्धं क च गन्ध क ङ् द्रुहि णाधृ ङ ।
नाथे दध ङ् दद्रे नाधृ ङ् नाथे बन्धौ ग बन्ध क ।
बध क् बन्धे बध ङ् निन्दे च बुन्धिर्जु निशामने ।
बुन्ध क् बन्धे बुधौ विज्ञापने बुध् यौ ङ वेदने ।
बुधिर्जञ् चाथ बाधृ ङ् विहतौ मेधृ ञ मेधृवत् ।

मृधु ञ क्लिदि युध् यौङ युद्धे रध् यत्ट हिंसने ।
पाकेऽनौ रुध् ङ्यो कामे रुधिर्धौ ञि ञ आवृतौ ।
राध् न् यौ सिद्धौ वध हतौ व्यध् यौ ताड़े विध ग् विधौ ।
वृध क् दीप्तौ वृधु ङ्व ल्ट वृद्धौ वाधृ ङ बाधृवत् ।
वर्ध क् पूर्त्तिच्छिदोः शुध क् शुद्धौ शुन्ध ञ् च श्रृध् व्ल्ट ङु ।
पर्द्दे श्रृधु ञ् क्लेदने ल्ट शुध् यौ शौचे षिधू शिवे ।
शास्त्रे षिध् षिधु गत्यामु षिध् यौ षाधौ न्य साध् यनौ ।
सिद्धौ स्पर्द्ध ङ संहर्षे सप्तविंशच्च धान्तिमाः ।

नान्तवर्गः ।

अन घ्लु प्राणनेऽन् यङ् च कन् ञो प्रीतिगतिद्युतौ ।
खनु ञ् विदारे चन् शब्दे चन् म हिंसे जुन ग् गतौ ।
जनी म्य ङ जनौ जन् म लिच्च तन् म दुञ विस्तृतौ ।
तनु क्युपकृतौ श्रद्धाघाते शब्दोपतापयोः ।
उपसर्गात् दैर्घ्ये दान् आर्जवे छिदि मि ध्वन ।
धन् रवे धन् लि धान्ये पन् ङीड़े बन् दुङ याचने ।
मान् ङ् विचारे मान् कि चार्च्चे मन् च मन् कङ् च गर्वके ।
मन् टुङ् बोधे मन् यौङ् च वन संभक्तिशब्दयोः ।
वनु म व्याप्तौ वन् टुङ् याचे वन कि तन्किवत् ।
शान् ञ तेजे शुन श गत्यां षन् सम्भक्तौ तु षन् टुञ ।
दाने ष्टने स्तन् मि शब्दे स्वन् ण च स्तन् मि तंसने ।

हन् लो गतौ बधे ऽघणसाणानान्ताश्चेत्यष्टविंशतिः(१) ।

पान्तवर्गः ।

आप् लृ नौ कि व्यापने चिप्श ञौ चिप्यौ नुदि चपिक् ।
शक्तौ कुप् क द्युतौ कुप्य इर्कोपे कुपि कि स्तृतौ ।
क्रपष्ङ कृपायां ङ केपृ गत्यां कपिङ्ङऽपि ।
चाले क्षप् कि युतौ चिते क्लृपूङ् व लृ च कल्पने ।
गुपू रक्षे गुपक् दीप्तौ गुपङ् गोपनकुत्सयोः ।
गुप्य इर्व्याकुलत्वे ङ ग्लेपृ दैन्ये ङ गेपृ च ।
केपृवत् चपक्म कल्के चप्सान्त्वे चुप् शनैर्गतौ ।
चुलुम्प लोपे छुपिक् सर्पे छुप् शौ स्पर्शे त्रप क्मतु ।
ज्ञप्तौ जप हृदुच्चारे जल्प च वाचि टिपक् नुदि ।
डिप शि क्य इर्से डिपि डिप् डप्डपिक्ङ अ संहतौ ।
तप् ङञ् दाहे तप क्य तपौ तप्योङ् दवैश्वर्ययोः ।
त्रपू षमिङ् ह्रियि तिप ञ ष्टेङ् स्रुति तेपृङ ।
कम्पे च तृप् कि सन्दीपे तृप्श च प्रीणने ञि लृ ।
तृम्फ् च तृप् पश् चवु प तुप् बधे तुम्प श क्लिशि ।
बधे तुपि क् लर्द्दने प्राक् चतुष्को नोपधा न पित् ।
दीपी ङ्यक्ष दीपने ञि दृप्य इर् हर्षगर्व्वयोः ।
दृप् कि सन्दीपने दृप्श बाधने दृम्प दिम्प अङ् ।

---

(१) घणभिन्ना दकारेतोणान्ता नाल्पाः स्युः । ते च क्षण् दुञ् गतौ चण् क्षिण् दुञ् बधे घृण् दुञ् दीप्तौ तण् दुञ् भक्षे हण दुञ् भक्षे इत्येते षट् ।

क सङ्घाते धूपक दीप्तौ धूप् तापे पुष्प्य फुल्लने ।
ङ मेपृ गत्यां युप् रूप्य इर्व्विमोहेऽथ रप् वदे ।
ङ रेपृ शब्दे लेपृ ङ् च गमने ञि लिपौ शप ञ ।
लेपे लुप्लृश्प लृञौ छेदे इलुंप्य लुपि ऋ लप ।
भाषे व्यपक च्ये विपक क्षेपे टु वु ङ वेप् चले वपौञ ।
ङ्वै सुष्ड तन्तु वीजोत्योः शूर्प क् माने य शप्शपौ ञ् ।
क्रोशे ष्वपौ षृलु ञि शये ष्टिप ष्टेपृ ङ तु स्नुराति ।
ष्टूप् कौच्छाये ष्टूप्य इच्चं षप् सम्बे सादयस्त्रयः ।
स्तेप् क क्षेपे लृ सृपौ गत्यां क्षेपृ ङ च क्लपक् ।
भाषणे स्युः पकारान्ताश्चतुषष्टिस्तु धातवः ।

फान्तवर्गः ।

ऋफश दाने स्नावहिंसा निन्दाजौ प् गुफ गुम्फ श ।
ग्रन्थेप् दृफ् दृन्फ मुत्क्लेशे रिफ् शऽर्फ रिन्फ पश् बधे ।
रफि रफ् वर्फ गत्याञ्च त्र्यण्पोऽष्टौ दश पञ्च फाः ।

बान्तवर्गः ।

अर्ब हिंसेऽम्ब च गते ऽबि ङ शब्दे कब्र ङ् स्तुतौ ।
वर्णे चीव्र ङ दर्पे ङ क्षीव्र धार्ष्टे कुटुम्ब क ।
ङ धृत्यां कुबि कि स्तृत्यां कर्ब गत्यां तु कम्ब च ।
खर्ब खम्ब गतौ गर्ब गम्ब गत्यान्तु घर्ब च ।
चम्ब चम्ब गतौ चर्ब गतौ चुबि कि चुम्बने ।
डम्ब डिबि क् नोदने तुब कि लर्द्द तर्ब सर्पणे ।

तम्ब नम्ब गतौ नर्ब एर्ब पम्ब च पूर्ब्ब क ।
निकेतने वर्ब दम्ब गतौ मर्ब्ब च मम्बि रिब ।
रम्बि गत्यां रबिङ् शब्दे लबिङ स्रंसने च कि ।
लुव्यर्द्दने शम्ब गतौ शर्ब हिंसे च शुल्ब क ।
माने सर्ग षर्ब षम्ब सर्ब सम्ब तु सर्पणे ।
सम्ब साम्बक सम्बन्धे ऽपञ्चाः पञ्चाशदन्तबाः ।

भान्तवर्गः ।

अभि ङ ध्वनावुम्भ पुभ् श पूर्त्तौ चुभल्टङ सञ्चले ।
चुभ्य ग् च गल्भङ् धृष्टत्वे चीभृङ् कत्थे जभिक् नशि ।
जभि जभ् यभने जभ्ङ जृम्भे जभ जृभि ङ् च ङौ ॥
जृभ् च डभ् डिभि जक् सङ्घे णभ्य ग् हिंसेऽथ णभ् तु म्ल्ट ।
ङ च तुभ्य ग् च कि द्दभी भये शौ द्दभ कि गुम्फने ।
दभ् न दम्भे दन्भ दिन्भ कङ सङ्घातेऽथ दिभ् दभि ।
दभ क् नोदे भर्भ हिंसे यभौ मैथुन ईरितः ।
रभौ ङ स्यात्तु राभस्ये रभिङ् शब्दे ङ रेभृ च ।
लभिङ् शब्दे लभ ड्वौ षङ् प्राप्तौ श्लुभ विमोहने ।
लभ्ये गर्द्धे ङ् वल्भ भुक्तौ शीभृ शल्भ ङ कत्थने ।
शुभ् ल्ट ङ् दीप्तौ शुभ् प शुम्भश् षुम्भ च षिम्भ च हिंसने ।
ष्टुभु ष्टभि स्तभि ङ् स्तम्भे स्कभिङ् च स्रभु ङ स्मृतः ।
प्रमादे ल्ट स्रन्भु ङ विश्वासे स्रिम्भ स्रभ स्रिभु ।
हिंसे सुम्भ द्युतौ चैकोनचत्वारिंशदन्तभाः ।

मान्तवर्गः ।

अम गतौ भजने शब्दे ऽमक रोगे कमुकङ् स्पृहि ।
ञि क्लम्य क्लमु भिर्ग्लानौ क्रम्य क्रमु गतौ चमु ।
इर्भ्यं मर्षे चमू ङ् ञि ष् च कुष कङ मतोच्चिते ।
कुस्मित्यौ गम्लृ गत्यां चम् न् चम् क्षम् जम जिम् झम ।
भचे णमौ शब्दनत्योस्तिम् तीम्य क्लेदने तमु ।
इर्भ्यं खेदेक्षयो दमुभ्यु इर् शमे द्रम् गतौ भ्रमिर् ।
भ भ्रम्य भ्रमु ज ण् चाले भामङ् क्रोधे म्रट मीम् गतौ ।
शब्दे यमौ उ विरतौ यम क्लि परिवेषणे ।
तदऽभावे रमु ङ जौ क्रीडि ण् ज्ञु टु वमुद्गिरि ।
शमु भ्य इर्शमे शमङ् कञालोचे श्रमु भ्य ञि ।
इर्त्तपः खेदयो ष्टीम ष्टिम्य क्लेदे षम ष्टम ।
वैक्लव्ये ऽथ क साम् सान्त्वे स्यमुण् श ध्वनने स्यम ।
जक् वितर्के हम्म गतौ त्रियुतास्त्रिंशदन्तमाः ।

यान्तवर्गः ।

अयङ् गतावीर्ष्ये ईर्ष्य ईर्ष्ये जयो ङ सेवने ।
क्नुयीङ् दुर्गन्ध आर्द्रत्वे शब्दे क्ष्मायीङ् विधूनने ।
चुच्यीत्वभिषवे चीयृञ् संहत्यादानयोश्चय ङ् ।
गतौ चायृ ञ् निशाने ऽर्चे णय् तय ङ् गति रक्षयोः ।
तायृ ङ् पालनसन्तत्यो र्ञि दयङ् ग्रहणे गतौ ।
बधे दाने ऽवने दायृ ङ् दाने नय पय ङ् गतौ ।
पूयीङ् दुर्गन्धशोर्ष्योरा प्यायीङ् वृद्धौ मय ङ् गतौ ।

मव्य बन्धे रय् लय् वयङ् व्यय ञ् गत्यां व्यय क् नुदि ।
शुच्यी त्वभिषवे षूर्क्ष्य ईर्ष्य सूर्क्ष्यत्व नादरे ।
ईर्ष्य स्फायी ङ संवृद्धौ हय हर्य्य क्लमे गतौ ।
एकत्रिंशत् यकारान्ता धातवः परिकीर्त्तिताः ।

रान्तवर्गः ।

अभ्र गत्या मीङ्लृ कम्पगत्यी रीकिं गतौ नुदि ।
क्मर् कौटिल्ये कुर्श शब्दे चर् ज सञ्चलने क्षुरश् ।
विलेखे खनने क्षुद्रिक् मिथ्योक्तौ खोर् ऋट खोटने ।
खुर्श चोरच्छिदो गुङौ शि गूर् ङ क उद्यमे ।
गूरी यङ वधे गत्यां गुद्रिक् क्रुन्द्रे घुरश् ध्वनौ ।
भीमार्थे घुर्य ङौ हिंसाज्यान्योश्वर् गमने ऽदने ।
आचारे चर्क संशीत्यसंशीत्योश्चूङ्यौ दहि ।
चुर्किं स्तेये छुर्शि लोपे ज्वर्भ रोगे ङ जूर् यौ ।
ज्यानौ वधे त्सर छद्मगत्यां ञि त्वर्ष मङ् स्वरे ।
तूर्यङौ हिंसे च तुलिं वेगे तन्त्रिक् ङ धारणे ।
ऋट धोर गतिचातुर्य्ये धूरी यङ वधे गतौ ।
पुर्शग्रगत्यां पूरी यङ् पूर्त्तौ पूर क् च बभ्र तु ।
मभ्र गत्यां मत्रि क ङ गुप्तोक्तौ मुर्श वेष्टने ।
यत्रि क् सङ्कोचने वभ्र गत्यां श्वभ्र क् विले गतौ ।
तङ्क्रे षूर् षूर्य ङौ स्तम्भे हिंसे षुसुर्श भैश्वर्ययोः ।
स्फुर्शि स्फुर्त्तौ चले स्फर्श द्विचत्वारिंशदन्तराः ।

लान्तवर्गः ।

अलञ् वारणपर्य्याप्तिभूषास्विल् श शये गतौ ।
इल् कच् चेपे कल ङ् संख्यारुतोःकलकिल् क्रु दौकिलश्
श्वौक्ये क्रीड़े कौल बन्धे चलज् चाले शये खलक् ।
शौचे कूल त्वावृतौ चौल् निमिषे ङ् काल कूजने ।
शब्दे ऽशब्दे कुल ज् बन्धुसंहत्योः क्ल ल केल तु ।
च्वेल् खेल चालगत्योः खल् चल जार्थे खोल्ल खोटने ।
गल् भच्चे गल्कङ् च स्रावे चल्ज गतौ मिच्चले चल ।
विलासे क् चल् भृतौ चिल् श वासे चेल चेल्ल कोल्लवत् ।
चुल्ल हावक्कतौ चिल्ल शैथिल्ये च जुल क् पिषि ।
जल क् पिधाने जल ज धान्ये ज्वल् ज म् चलविषोः ।
टल् ट्वलज् विक्लवे नौलवर्णे श् णिल् गहने णल ज् ।
बन्धे तुल् कुष्मितौ तिल्ल तिल् गतौ तिलकश स्निहि ।
तूल काङ् पूरणे तुल् क निष्कर्षे तल् कि प्रतिष्ठितौ ।
टुल्कोत्चेपे दल् मि भेदे दलक् भेदेऽथ पाल् पलक् ।
रचे पल ज् पल्ल गतौ पेल्ल चाले च पिलक्रु दि ।
पौल रोधे पुलश पुल्ज महत्त्वे पुल्क उच्छ्रितौ ।
पूल्कि स्यात् संहतौ फुल्ल विकाशे ञि फला भिदि ।
फल् निष्पत्तौ फलज्ञ गतौ फेल्ल च क वल्ल जीवने ।
बल ज् धान्यावरोधे च बलङ् दाने बधे ङ् बलक् ।
च निरूपे विल क श भेदने वुल्क सज्जने ।
भलङ् भल्कङ् भिल्ल वादिवल्लल ङ तु भलङ्वत् ।

मल् मल्ल ङ धृतौ मील्ट निमेषे मिलश ञ् श्लिषि ।
मुल् मूल क् रोपणे मूल ञ् प्रतिष्ठायां ललक् ङ तु ।
ईप्सायां वेल्ल लेल् वेह्ल्ट चाले वलमि वल्ल ङ ।
स्रुतौ विल श्च शल ङ चलने च शलज् गतौ ।
शल् ङक् श्लाघे शल श्वल्ल श्वलवेगेङ शाल्ट कत्थने ।
श्रिल शुक्ले श्रि शी ल स्यात् समाधौ श्मील् निमेषणे ।
शूल् रुजायां शील षेल्ट केल्टवत् ष्ठल ज स्थितौ ।
षिल् शुक्ले षल् गतौ स्थल्ज स्थाने स्वल्मि चये चले ।
स्फुल् श्रि स्फुर्त्तौ च स्फल श चाले च स्मील् निमेषणे ।
सेल्ट क्वेले ह्वल् ह्मलम् चाले हुलज् हतौ कृदि ।
हिलश् हावकृतौ हल्ज विलेखे ला नवतिस्त्रिभिः ।

वान्तवर्गः ।

अव रक्षे गतौ कान्तौ प्रीतौ तृप्तौ द्युतौ श्रुतौ ।
प्राप्तौ श्लेषेऽर्थने वेशे भावे वृद्धौ ग्रहे बधे ।
स्वामर्थ्येऽवगमे कामे धृतावर्व बधे द्रुवि ।
व्याप्तिप्रीणनयोरुर्व्वी हिंसे न् क्षवि क्षतौ च ङ ।
केव्ट सेवे कर्व दर्पे क्लव श्वङ भये च्चिव ।
च्चिव्यु चीव निरासे चीव् कव क्लीवृङ बान्तवत् ।
खव ग् खच्वत् खर्व गर्व्वे खेव् गेव् ग्लेव्ट ङ सेव ई ।
गुर्व्युद्यमे गर्व्व मदे चीव्ट ञ ग्रहसंवृतौ ।
चीवक् दीप्तौ चर्व्व कि तु भक्षे जुर्व्वी बधे जिवि ।

प्रीणने जीव् ऋ प्राणे णिवि सेकेऽथ णीव तु ।
स्थौल्ये तीव च तुर्व्वी तु हिंसे तेवृ ङ देवने ।
थुर्व्व दुर्व्वी बधे दिव्य् जिगीषेच्छापणिद्युतौ ।
क्रीडागत्योर्दिवि प्रीतौ दिव कङ् परिकूजने ।
क दिव ऽर्दे देवृ ङ तु देवने दव् धवि व्रजे ।
धिवि न् प्रीतौ गतौ धुर्व्वी हिंसे धावु ञ् जवे मृजि ।
प्लव ङ्गत्यां प्लेव पेवृ ङ सेवे पिवि सेचने ।
पीव स्थौल्ये पर्व्व पुर्व पूर्त्तौ पूर्व क् निकेतने ।
भर्व हिंसे मीव पीवे मर्व पूर्त्तौ गतौ मिवि ।
सेके मुर्व्वी मव नद्धे मेव स्लेवृ ङ सेवने ।
रीवृ ञ् चीवे रेवृ ङ तु प्लुतौ रव् रिवि च व्रजे ।
शव् विकारे च शर्व हिंसे षिव्यु तन्तुततौ ष्ठिवु ।
ष्ठिव्यु ष्ठीव निरासेऽथ स्यात् षेवृ ङ ञ सेवने ।
षान्त्व सान्त्व क् सामयोगे स्त्रिव्यु शोषे गतौ ञ ङ ।
सेवृ सेवे हिवि प्रीतौ वान्ता इत्यष्टषष्टिकाः ।

शान्तवर्गः ।

अशू ङ् व्याप्तिसंहत्योरश ग् भोजन ईश् ल ङ ।
ऐश्वर्य्ये कश शब्दे यु काश का स्मृङ् द्युतौ कुशि ।
कि च कुश्येर् श्लिषि क्रुश् औ रोदे क्लतौ क्शि यं तु ।
कार्श्ये क्लेशङ् बधे क्लिश्युञ् चोपतापे क्लिशू ग तु ।
विबाधे णश् ल्ट यू नाशे णिश शीले दशि क् त्विषि ।

दृशि क् ङ दर्शे दन्शौ च दंशे दाश नृ हिंसने ।
दाश्ट क् ङ दाने दाश्ट ञ् च दिश्शौञ् सौचेऽथ इट्टशौ ।
प्रेत्ते धूश क् कान्तिकृतौ पिश् शपावयवे पश ञ् ।
बाधे ग्रन्थे पश क् बन्धे भृशभ्रन्शियुऽधःपते ।
ल्ट भ्रन्शुङ् भ्रश्यु च भ्राश्य भ्राश्ट ण् टुङ् भासितौ रनौ ।
मश मिश् तु ध्वनौ कोपे मृश शौ मृशि रुश् रिशौ श् ।
हिंसे लश क् शिल्पयोगे शौ लिश् गत्यां ङ् लिश्य श्रौ ।
तौच्छेऽर विशिर्थ्य हत्यां शौ विश् प्रवेशे ङ वाश्य ऋट ।
शब्दे वश्रु स्पृहि शश प्लवने स्पृश शौ स्पृशि ।
स्पर्श क ङ् ग्रहणे श्लेषे स्पर्श ञ ग्रन्थबाधयोः ।
शकारान्ता नव त्रिंशदिह धातव ईरिताः ।

षान्तवर्गः ।

अक्ष्नक्षू व्याप्तिसंहत्योरष ञ् दीप्तौ ग्रहे गतौ ।
इष गाभीक्ष्ण्ये इषु श् वाञ्छे इष्य सर्पण ईष ङ ।
दानेञ्छहिंसे चेषुञ्छे ईक्ष ङ् दर्शन उक्ष् वृषि ।
उषूष् बधे दृश्यू ष् रोगे ऋक्षू न बध ऋषौ श् गतौ ।
एषृ ङ् च कष् बधे कुष् ग निष्कोषे काक्षि काङ्क्षणे ।
कृषौ त्वाकृषि कृष शौञ् च विलेखे खष बधेऽथ गेष्
ग्लेषृ ङङन्वेषेऽथ घृषु सङ्घर्षे घुक्षि इर्नुतौ ।
विशब्द आङः सतताक्रन्द इषु ष् रवे घुषि ङ ।
धृषे घषिङ चरे चुष पाने चक्षुलङ वदे चषञ ।

भक्षेऽथ चष् वधे क्षष् जष् झष ञ च श् ङी ञि जुष् मुदि।
सेवे कि जुष् तर्कतृस्यो र्जिषु सेकेऽथ जेषृ ङ।
गत्यां जक्षि म् ङ दाने च जक्ष क्षुभ् भक्षहासयोः।
झष ञ् ग्रहेऽपिधाने झष् बधे णेषृ ङ णक्ष् व्रजे।
णिषु सेके णिक्ष चुम्बे तूष् तुष्टौ तुष् ल्ट यौ ञि च।
त्विषौ ञ् भासे ऽवान्निवासे दाने चेर्ध्ये ञि त्टष् त्टषि।
त्टक्षित्यां त्वक्ष् त्वचोग्राहे त्वक्ष् कार्श्ये ऽथ तावक्षौ।
तक्षून् तक्षे ङ् दीक्ष मौण्ड्येज्याज्योऽर्थे दक्ष ङ स्यदे।
वृद्धौ दक्ष ष ङ् हन्त्यर्थे इदुषौ वैकृते ल् द्विषौ ञ्।
वैरे द्राक्ष ध्राक्ष ध्राक्षि काङ्क्षे घोररुते धृष क्।
ङ शक्तिबन्धे ञि धृषान् प्रागल्भ्ये धृषु संहतौ।
हिंसे धृषा कि त्वमर्षे धूष क् धृषे लिंधिष् रवे।
धिक्ष धुक्ष ङ सन्दीपे क्लेशे जीवे पुष ग् पुष।
पुष्टौ ल्ट पुष्यौ च पुष क् धृतौ धैा पिष् ल्ट चूर्णने।
पष क् बन्धे पष ञ् बाधे ग्रन्थे पक्ष क् परिग्रहे।
पर्ष ङ् स्नेहे प्रुष ग् सेकपूर्त्यौ स्व प्रुषु दह्य ऽमू।
रलौ प्लुष्य् ल्ट च पुष्ये र भागे च प्युष कुत्सृजि।
पृषु सेके पूष वृद्धौ प्लक्ष भूक्ष ञ भक्षणे।
भक्ष क च भिक्ष ङ् लाभार्थलोभोक्तिक्लिशि भाष् ङ स्ट।
वाचि भ्रेषृ ञ् चले भेषृ ञ् च भये भूष्कि भूषणे।
मष् वुः पिशुनोक्तौ मष् मुष् बधे मुष्य इक्छिदि।
मुष ग् मूष् लुण्ठने मिष् श स्पर्द्धे मिष् मृषु सेचने।

मृष क् क्षान्तौ मृष ञ ङ् मृष्य ञ् च क् म्रक्ष म्रक्षणे ।
म्ले हने म्रक्ष सङ्घाते मक्ष रोषे च मीक्ष कि ।
क्षेपे माक्षि स्पृहे येषृ ङ यत्ने यक्ष क ञ्मिहि ।
यूष् रिष् बधे रुष ञि च रुष्योर्ञि क्रुधि रुष् क् तथा ।
ञि रक्ष पालने रेषृ ङ् क्रेषायामथ लूष्क् बधे ।
लुष् च स्तेये लष क् शिल्पयोगे लष्य लष ञ् स्पृहि ।
लक्ष क ञ् दर्शनेऽङ्के कङ् लक्षालोचे विषिर्लिजौ ।
ङ व्याप्तौ विष गौ विप्रयोगेऽथ विषु सेचने ।
वृषु चाथ क ङ् वृषु च प्रजनैश्वर्येऽथ वृक्ष ङ ।
वृतौ वक्ष् रोषसंहत्योर्वांक्षि काङ्क्षेऽथ वष् शष ।
शिष् बधे शिष्क्रासर्व्वोपयोगे वेरतिशायने ।
शिष् ल्ट धौ तु विशेषे श्लिष् श्लिषु दाहे श्लिषौ य् ल्ट ञि ः
श्लेषे श्लिष् क च शुष्यौ ल्ट शोषे शिक्ष ङ शिक्षणे ।
शूष् षूष प्रसवे ष्टृक्ष गमने षूर्क्ष सूर्क्ष तु ।
अनादरे स्तृक्ष् गत्यां सूष् प्रसवे हृषु हृष्य ञि ।
इर् तुष्टौ हृषु ञि प्रोक्तोऽलीके ह्रेषृ ङ सर्पणे ।
ङ हेषृ च स्वनेऽश्वानां षान्ताः षोड़शकं शतम् ।

सान्तवर्गः ।

अस्ल भावेऽस्यु इर्क्षेपे अस् ञऽपार्थे ञि लास ङ ।
उपवेशे गुध्रसुञ्छे कुध्रसुत्क्षिपि च क्नसु ।
न्य हृतौङ् क्नस् कुसि कि च भासने कुस्य इश्लिंषि ।

कास्ट ङ् कुशब्दे कुत्स क् ङ अवक्षेपे कस ञ् गतौ ॥
कसि कस् ल ङ शाते च ग्रस् कि ग्रासे ग्रस ग्लसु ।
ङ भक्षे ल्ट घसौ चाथ घसि ङ क्षरणे च्युस क् ।
हानौ चकास्ट चलु दीप्तौ जस्क् बधे ऽनादरे जसु ।
इयं मोक्षे जसि क् रक्षे जर्त्स भर्त्से च लङ् णिसि ।
चुम्बे णस ङ् हृतौ णास्टङ् तुस ध्वाने चस क् धृतौ ।
ग्रहे निषेधे तसि कि भासि त्रस्य त्रसी ण् भये ।
तसि क्यलङ्कृतौ तस् दस्यु इतूँ तूक्षेपणे दसि क् ।
भासि दसि क् ङ्दशी दंशे दास्ट ञ् दाने दांस्र बधे ।
ध्रस् कुत्क्षेपे ध्रस् गु चोञ्छे धूस्क धूशे ध्वन्सु ल्ट ङ् गतौ ।
भ्रंशे पेस् पिस्ट गत्यां पिस् क्र षट्टार्थे च पुस्य इर् ।
विभागे इर् प्लुस्य् दाहे च प्रस्न ष ङ् प्रसवे ततौ ।
पसि क् नाशे पस् क पस ञ् पान्तवत् पिसि कि लिषि ।
पुंस्क मर्द्दे व्युसेर्हानौ विस्येर्क्षेपे क् ङ भर्त्स ञ ।
भर्त्सं भंस् लि द्युतौ चाथ भ्रास् भ्लास्य ङ ण् टु शान्तवत् ।
भास्ट ङ् दीप्तौ भ्यस ङ् भीत्यां मुस्येच्छेदि मसिर्य ई ।
परिमाणे परीणामे इयंस्यु यतने रस ।
शब्दे रास्ट ङ् ङपि लसक् शिल्पयोगे लस श्लिषि ।
क्रोड़े व्रोस व्रुस् कि वधे वसक् स्नेहच्छिदोश्च यु ।
वसिर् स्तम्भे वसै औ निवासे वस ङ ब्र स्तृतौ ।
वेस्तितौ ब्वस् व लु प्राणे शस्लु र् स्वप्ने उशस् बधे ।
आङ पूर्व्वास्तु शसि ङ शास्र ङ् शासु ल ङ् ङाशिषि स्मृताः ।

शासु च्लु शासने शन्सु हिंसास्तुत्यो र्यं ल्ट षूसु ।
मि निवासे ष्यास्य भक्षे षस्लुसंप्रे ल्ट स्नसु ङ ।
भ्रंशे ङ स्रन्सु प्रसादे क्रस ह्लस रवे हसे ।
हासे हिस् धिकि हिंसे ते सान्ताः स्युः पञ्चषष्टिधा ।

हान्तवर्गः ।

अन्हि क् भासे ऽहि ङ् गतेऽर्हं योग्यत्वे ऽर्हक् च पूजने ।
ईह ङ् चेष्टे उहिर् त्वर्दे ऊह ङ तर्कं ग्रहग्लह ।
क्यादाने ग ग्रह ञ च गर्ह गल्ह ङ कुत्सने ।
कि गर्ह च ङ गाह्र विलोडे गुह्र ञ संवृतौ ।
चह कम चह शाठ्ये ङ जेह यत्नेऽथ णाह्र बौ ।
बन्धे टह ध ठन्ह्र ग हिंसे तुह् दुहिरर्दने ।
दुह ल्ञौ दुहि ल्ट दुह्य जिघांसे दिह्ल ञौ लिपि ।
दहौ दाहे दहिक् दीप्तौ दाहे द्राह्र ङ जागरे ।
निक्षेपे दृहि दृह् वृद्धौ प्लिह ङ् गत्यां बर्हं बल्ह ङ ।
स्तुतिहिंसादानवाच्चु मह पूजे महिक् त्विषि ।
महिङ् वृद्धौ तु मुह्य ल्ट जि वैचित्त्ये मिहौ सिचि ।
माह्र ञ्माने रिह् वधे जि ज् रुहौ जन्यां रह त्यजि ।
रहि गत्यां लुहौ गार्द्धे ल् लिहौ ञ् स्वादे क् वर्हं बधे ।
दीप्तौ वर्हं वल्ह ङ् श्रैष्ठे वल्हक् त्विषि वृहि क्यपि ।
वृहि ध्वनर्द्धे। वृंहि च वृह् वृद्धौ श्यू वृहुद्यमे ।
वेह वाह्र ङ यत्ने ऽथ वहि ङ् वृद्धौ वहि क् त्विषि ।

वर्ह औ प्रापणे ष्णुह्व ष्टु उद्गारे ष्णिह्व य् ष्टु ञि ।
प्रीतौ ष्णिह्व क् स्नेहने षह्य कि शक्तौ षह ज् ङ च ।
ष्टु षुह्य तृपि च इह तृह स्तृह स्तृह श् बधे ।
ष्टु स्तनह्व ङ तु विश्वासे हकारान्ताः शताईकाः ।

अथ सौत्राः ।

कर्क हासे चकि भ्रान्तौ मर्क सर्पे तु सिक् सिचि ।
मर्च ग्रहे काजि रुहे पजि रोधे मजि ध्वनौ ।
मट सादे वटि स्तेये कुठ छिद्युड संहतौ ।
वड आरोहणे कुत्तास्तृतौ पुत्त गतौ लत ।
घाति सात्क सुखे उद्द आघाते चद संवृतौ ।
सुदि शोभे कप् चपले चुप् सादे रिफ कुत्सने ।
रिभ रवे स्तभ्भ स्तुभ्भ स्कभ्भ स्कुभ्भ ग्लु रोधने ।
डिम हिंसे धम ध्माने पीय प्रीणन उर् गतौ ।
तद्रि सादे मोह उल दाहे लुल बिमर्द्दने ।
स्यात् शल तल गत्या मृश् गतिस्मृत्यो रश खने ।
भिष् रुग्जये युष् भजने लुष हिंसन इत्यसौ ।
धातूनामिह सौत्राणां द्विचत्वारिंशदीरिता: ।

इति श्लोकैः सप्तदशशत्या षट्कोनषष्ट्या ।
धातुकाये बुधाः सेव्यः कविकल्पद्रुमः फलन् ।
विद्वद्धनेशशिष्येण भिषक्केशवसुनुना ।
तेने वेदपदस्थेन वोपदेवद्विजेन यः ।

स्वर्गे गीर्व्वाणनार्य्यः सुरपतिमभितः शाब्दिकानां वरेण्यं
पाताले नागराजं भुजगयुवतयो यस्य गायन्ति कीर्त्तिं ।
यस्तीर्णः शब्दपाथोनिधिमखिलमिमं गोष्पदं वा सुराद्रौ
शिष्यो ऽकार्षीद्धनेशः कविकुलतिलकः केशविर्व्वोपदेवः ।

इत्याचार्य्यचक्रचूड़ामणि श्रीवोपदेव गोस्वामिविरचितः
कविकल्पद्रुमो नाम धातुपाठः समाप्तः ।